АВЖЕЖ!

ВІСНИК

УКРАЇНСЬКИЙ
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЖУРНАЛ

в номері:

ПОЕЗІЯ

Оксани Забужко
Клави Корецької
Олександра Бригинця
Віталія Бориспольця
Володимира Жовнорука

ПРОЗА

Василя Трубая
Василя Рубана
Володимира Шкварчука

ІНТЕРВ'Ю

Юрія Тарнавського

№ 2
1991

АВЖЕЖ! № 2 (7)

лютий' 91

Український літературно-мистецький журнал.
Рік видання другий

ЗМІСТ НОМЕРА:

Василь Трубай. КІНЕЦЬ СВІТУ. Оповідання 2
Василь Рубан. ПО ТОЙ БІК ДОБРА. Спогади дисидента (Продовження) 7
НЕОКЛАСИЧНИЙ ГУРТ «МУЗЕЙНИЙ ПРОВУЛОК, 8» (**Віталій Борисполець, Олександр Бригинець, Володимир Жовнорук**). Вірші 27
Володимир Даниленко. МОНОЛОГ САМОТНЬОГО КАМЕНЯ. Оповідання 31
Знайомтесь: Валерій Радецький 37
Оксана Забужко. ДЕСЯТЬ ВІРШІВ З НОВОЇ КНИЖКИ . 39
Клава Корецька. ВІРШІ 44
Юрко Гудзь. РОЗМОВА З ЮРІЄМ ТАРНАВСЬКИМ . . . 49
Михайло Сич. ГІРКИЙ МЕДОЦВІТ. Вірші. 53
Василь Врублевський. НЕ ЮВІЛЕЙНЕ ПРО ЮВІЛЕЙ . . 53
Володимир Шкварчук. АХ, МЕРІ!.. Новітня проза . . . 60
Володимир Плювако. ПЕГАС У СТАЙНІ. Пародії 61
Олег Ізмайлов. ЯК РОБЛЯТЬСЯ ФАНТАСТИЧНІ ОПОВІДАННЯ. Нібито гумореска 63
Василь Дацюк. МІНІАТЮРИ 64

Редактор Василь ВРУБЛЕВСЬКИЙ.

Редакційна колегія: Михайло Григорів (Рига), Володимир Даниленко (Київ), Олег Ізмайлов (Донецьк), Володимир Колесник (Херсон), Валерій Нечипоренко (Житомир), Володимир Олейко (Львів), Євген Пашковський (Ростов-на-Дону), Олександр Смик (Рівне), Володимир Цибулько (Канів), Валерій Шевчук (Київ).

Адреса редакції: 262001, м. Житомир, пл. Рад, 1/25, «Житомирський вісник» — для «Авжеж!». Телефон 22-34-56; fax 22-34-67.

ДІТЯМ ТА ЧЛЕНАМ СПІЛКИ ПИСЬМЕННИКІВ ЧИТАТИ НЕ РЕКОМЕНДУЄТЬСЯ

Василь ТРУБАЙ

КІНЕЦЬ СВІТУ

Оповідання

Володька Безвь осмикнув прилиплі до зіпрілого тіла джинси і, примруживши око, глянув на небо. Посеред неба розпеченим млинцем висіло сонце, і нестерпно палило Володьці в лисину. Він зіщкрябнув з язика зубами липку слину, сплюнув її у траву і звернув на набережну до пивбару.

«А що це вже й пива не можна випити? Та пішло воно все... к чорту!».

У пивбарі Володька замовив собі два великих кухлі і вийшов з ними на вулицю, де під полотняними парасольками стояли високі столи. Парасольки кидали на землю густу тінь, тож під ними було не так жарко.

Володька здмухнув зі столу луску та дрібні крихти хліба, поставив на гладеньку поверхню кухлі і, діставши носовичок, заходився вимочувати спітніле чоло. Заразом провів кілька разів хустинкою по лисині, а тоді, розщібнувши на сорочці верхнього гудзика, витер потилицю та груди. Після цього узяв зі столу важкого кухля і зробив три пожадливих ковтки. Пиво враз ударило в скроні й розійшлося по тілу блаженним холодком.

— Хух! Собака! — видихнув він, одірвавши від кухля запінені губи. — Ну й спека!

На лисині, наче роса на холодному глечику, знову повиступали рясні краплини поту. Володька згорнув учетверо вогкого носовичка й ще раз висушив ним голову.

Спека стояла страшенна. Сліпуче сонце й на мить не переставало палити землю, і вже після полудня листя на деревах починало жухнути, обвисало, мов немите, а чорний асфальт під ногами розм'якав та вгинався, залишаючи в собі чіткі відбитки каблуків.

По той бік площі у затінку дерев стояла велика діжка, з якої продавали квас. До неї довгою вервечкою тягнулася черга людей, і якщо дивитися на них звідсіля, від бару, то вони мерехтіли й хилигалися в гарячому мареві, як ото буває, коли дивишся на щось поверх багаття.

Оддихавшись, Володька знову припав до кухля і на цей раз осушив його до дна. Порожній кухоль відставив на край столу, а до себе підсунув повний. Але пити не став. Поторкався долонями до холодного скла і вирішив постояти в тіні просто так, схолонути трохи, а тоді вже без поспіху посмакувати пивом.

Набережна річки пологого збігала вниз, піщаний берег був закутий в бетон. Біля самої води на розпечених плитах обсмалювалися аборигени. Дехто купався, рятуючись у річці від нестерпної спеки, інші лежали горілиць проти сонця, розкидавши руки та прикривши газетами обличчя, а малеча стрибала у воду просто з високого кам'яного парапету й дзвінко верещала.

На середині річки Володька угледів якогось смільчака-хлопчину, який заплив аж за бакени, і подумав, що коли той почне тонути, то він його рятувать не полізе. «Ну, по-перше, поки я допливу, то він уже й булькн пустить, це раз, а по-друге, у мене й плавок немає, що ж я перед людьми в трусах вихать буду?.. Ну, а по-третє, якщо вже казати правду, то нащо воно мені здалося!?».

Володька загляну в кухоль, скоживнув його. Подивився трохи, як хилитається жовте пиво, а тоді підніс до рота.

Од річки повіяв свіжий вітерець. Він весело залоскотів у полотняних парасольках, наганяючи на берег прохолоду. Володька розщібнув на грудях гудзики і впустив той холодок собі під сорочку. Розпашіле тіло поволі віддавало вітрові тепло і це було так приємно, що він аж очі заплющив...

Звідкілясь іздалеку донісся знайомий голос співачки, яка істерично допитувалася у своєї матері, куди та поділа її панаму. Володьці здалося, що і йому зараз не завадила б якась панама — хоч обмахнутися було б чим... Він одкрив очі й побачив на річці баржу, яка повільно бралася проти течії і з якої все гучніше й гучніше неслося на берег: «Мама, мама, где моя панама?». Баржа була завантажена піском, вона пливла дуже повільно, але якщо визначити для себе якийсь орієнтир і стежити водночас за ним та за носом баржі, то можна було побачити, що вона все-таки пливе. Поставивши руки лікгями на стіл, Володька узяв за орієнтир дужку свого кухля і тепер зміщував її з носом баржі, попереміно закриваючи то одне око, то друге. «Живуть же люди... плавають... — мріяливо подумав він, замруживши ліве око, і ніс баржі в'їхав у дірку між дужкою й стінкою кухля. — Чи його й собі кудись податися?» — подумав він і заплющив праве око. Ніс баржі сховався за ребристим склом.

У цей час щось боляче трахнуло Володьку по лобі і впало перед ним на стіл. Скосивши око, Володька побачив невеличкого зеленого жука, який, лежачи догори черевцем, безпорадно подригував лапками.

«Чорта перевернешся!» — полумав Володька, погладжуючи на лобі те місце, куди поцілив жук.

Той і справді не міг перевернутися — відчайдушно крутився на спині, а Володька, притулившись щокою до холодного кухля, уважно спостерігав за ним.

— Що, помогти? — спитав, коли той стомився та перестав борсатися.

Жук не відповів. Лежав собі тихенько й відпочивав.

— Ех ти, насікоме! Візьму зараз, задавлю як... муху! Що ти мені зробиш? — Володька прицілився й трахнув жука щиглем. Той одлетів до протилежного кінця столу, вдарився об порожній кухоль і впав на живіт. — От бач, поміг я тобі, а то б крутився отак на спині до нових віників!».

Жучок не ворушився.

«Пароюки забив» — подумав Володька, колупнув жука пальцем і, підсунувши ближче, почав розглядати.

Жук був красивий. Невеличке, зграбне тільце мало темно-зелене забарвлення з ледь помітним перламутровим відтінком. Особливо блищали ніжки та кругла голівка, на якій побіля очей вирізнялися дві яскраво-червоні цятки. Спина у жука була покрита щільно підігнаними одне до одного малехітовими крильцями, а спереду, немов антени, стирчали в різні боки довгі голубі вуса.

Володьці ще ніколи не стрічалися такі гарні жуки. Він подумав, що якби його взять та засушить... Але зразу ж поміркував: «Якого біса ще морочитися з ним?».

Поворушив жука пальцем, однак він не подавав жодних ознак життя. Тоді Володька підняв кухоль і линув на нього цівочку пива. Жук заворушився, закрутив своїми вусами-антенами й поповз на край столу.

— Ага, кузька паршива, оклигала! — зрадів Володька і завернув його назад. — Сюди лізь!

Жук помандрував в інший бік.

— А тепер сюди! — мовив Володька, завернувши його й відтіля.

Жук знову подався через увесь стіл, але Володька і втретє не дав йому доповзти до краю. Тоді жучок зупинився, подумав якусь хвилину і... розкривши свої малахітові крильця, злетів у повітря.

— Стоять, Казбек! — збив його рукою Володька, жук ляснув об поліровану поверхню столу. — Ото не будеш таким шустрим!

Володька витяг з кишені зім'яту пачку «Біломор-каналу» і, не зводячи з жука погляду, запалив.

Жук лежав, випроставши догори ніжки.

— Може, ти закуриш? — поспитав його Володька.

Жук не зворухнувся. Володька подув на нього димком, але він не зреагував і на це.

Тоді Володька збив з папіроси попіл і, закусивши нижню губу, легенько так — торк! — гарячим кінцем жукові до грудей. Той аж закрутився...

— А що? Хитруля!... А то тікать він надумав. Од кого ти тікать надумав, комашка?! Ось я тобі тепер за це... ось що зроблю! О! Будеш у мене в тераріумі сидіть, поняв?

Володька підсунув порожнього кухля і накрив ним жука. Але така кара здалася йому не надто суворою.

— Що б тобі ще зробить? — почухав за вухом, і лице засяяло посмішкою. Він затягнувся, нахилився до столу і напустив під кухоль диму. — О! — радісно крекнув. — Тепер то що надо!

У кухлі зробилося сиво, жук зовсім зник у тому тумані.

Володька знову взяв у зуби папіросу і перевів погляд у далечінь, туди, де річка, зробивши коліно, ховалася за високими обривистими берегами. З-за тих берегів, закриваючи собою весь обрій, насувала на небо чорна хмара.

Склавши губи трубочкою, Бевзь випустив перед себе кільце диму й покосився на молоденьку дівчину, що стояла за сусіднім столиком і їла морозиво. Вона стояла до Володьки спиною і крізь легеньке ситцеве платтячко чітко просвічувалися обриси її засмаглих ніг, плавний вигин стегон і навіть вузенькі білі трусики, які туго врізалися в молоде дівоче тіло.

Володьку аж розвернуло всього. Він окинув дівчину оцінюючим поглядом, а тоді вдаючи, ніби п'є пиво, взяв і свиснув у кухоль.

Дівчина озирнулася. Вона й з обличчя була так само вродлива й звабна, тож Володьці подумалося, що з такою оце він би десь пройшовся... увечері. Він уже й руку подумки поклав їй на талію, та дівчина раптом осмикнула плаття, взяла зі столу маленьку червону сумочку й покинула бар.

Ох, яка була в неї хода! Володька провів її примруженими очима до виходу, тоді набрав повний рот слини і, схилившись голову, заходився випускати її собі під ноги...

Від спеки й випитого пива Володьчина голова зробилась важкою і тупуватою, нече хто насипав під черепок піску, а по тілу розійшлася лінива втома. Він кинув погляд на кухоль, під яким сидів покараний за непослух жук. Дим у кухлі розвіявся і було видно, як жучок дряпається лапками об грубе скло.

Володька прохилив кухоль.

сто так не буває... Що, розмахався ногами?... Ну, нічого, не журися, зараз ми й тобі службу придумаємо. О! Слухай! Пива мені привезеш, ага! Правильно! А я думаю, що б тобі таке придумать, щоб ти дурно не жив! Ану, ставай сюди!

Володька поклав жука на стіл і обережно почав встановлювати на нього кухоль з недопитим пивом. Кухоль рівно не тримався, а тому один його край довелося спертн жукові на спину, а інший залишити на столі.

— Ну, поїхали!

Жук зашкрябав лапками по гладенькій поверхні, але зрушити йому було не під силу.

— Ну, давай! Вперьод! — аж зліг Володька на стіл, зазираючи до жука під кухоль, але той чомусь зовсім перестав упиратися.

— Оце ти таке ледащо? — мовив Володька, випроставшись. — Ну ні, голубе, пива ти мені все одно привезеш!

Він порився в кишенях джинсів, дістав сірника, запалив й почав тицяти його у щілину між столом і кухлем.

— Повезеш, морда, ніде не дінешся!

Різкий, холодний подмух вітру загасив Володьці сірника. Він сплюнув з досади і, згорнувши долоні човником, запалив ще одного, але вітер цим разом налетів з такою силою, що звалив біля сусіднього столика парасольку і вдарив нею Володьку в коліно.

— А, чорт! — кинувши сірника, заскакав Володька на одній нозі.

А чорна, зловісна хмара розповзалася уже по всьому небу, заступивши сонце. І сутінки покрили землю. Од річки, чимось налякані, щосили тікали люди. Обличчя мали дуже серйозні й стривожені. Деякі навіть не встигли зодягнутися — бігли, притиснувши одяг до грудей.

«Треба й собі тікать!» — подумав Володька, але вітер раптом ущух, так само зненацька, як і налетів. Якась тривожна тиша застигла в повітрі...

Скориставшись затишком, Володька швиденько підняв сірники, чиркнув одним об коробку і... оглушливий удар грому розколов пополам чорну хмару, земля сколихнулась у Володьки під ногами й повільно почала осуватися в річку.

Володька злякано ухопився руками за стіл. Він подумав, що хтось жартує з нього, та, озирнувшись, нікого поблизу не побачив. А земля заворушилася знову, цього разу ще дужче, і та гора, з-за якої сунула хмара, раптом рушила з місця...

— Та що це? — злякано запитав, втягуючи голову в плечі.

Над головою щось голосно тріснуло і Володька з ляку впав на коліна. Він хотів швидко звестися, поки ніхто не побачив, та земна твердь під ногами здригнулася знову, і Володьку, як грушу, струсило додолу. Він боляче вдарився потилицею об цементну підлогу і більше уже не вставав. Лежав горілиць у калюжі розлитого пива і, нічого не розуміючи, дивився переляканими очима в небо, що розкололося раптом навпіл і поволі почало загортатись сувоєм...

Василь РУБАН

ПО ТОЙ БІК ДОБРА

(Спогади дисидента)

Вранці мені дали трисіділ в краплях, у обід — теж. Я змушений був випити. По-перше, щоб дізнатись про його дію і не провалитись на співбесіді з лікарем, а по-друге, я ще не вмів обдурювати сестру чи санітара, коли давали рідкі ліки. Санітари, накручені начмедом, стали до мене строгі.

Тезерцин увечері я не ковтнув. І вже десь перед вечірньою зміною сестер противний ниючий щем наповнив усі мої кістки. Звиклий дивитись на себе збоку, я, доки біль, щем і страх не заполонили мене, іронічно встиг подумати, що перетворююсь на мавпу: ноги стають колесом, а руками торкаюсь землі. Я попросив дати мені циклодол. Сестра співчутливо на мене подивилась і дала аж дві таблетки. Я пішов у палату; але циклодол не діяв. Сидіти я не міг, коли уставав, ноги підгинались, коли пробував ходити, тримаючись руками за бильця, руки не тримали. Я відчув, що в'яну, наче полите гасом дерево, і в цих муках в мене промайнула думка:

— Що я повинен їм сказати?

Якби в цей момент мене стали допитувати, я, мабуть, розповів би що завгодно.

Стиснувши зуби, попросив санітара, щоб відвів мене до сестри. Я майже висів у нього на плечі. Вона глянула на мене і запитала:

— Я вам уколю аміназин? Вам полегшає. Черговий лікар, якого я викличу, скаже те саме.

— Коліть що хочете, — ледве вимовив я.

Мене почало так тіпати, що коли я спустив штани і ліг, санітар змушений був притискувати мене до тапчана з усієї сили, аби медсестра могла ввести голку.

Уранці прокинувся дуже хворим. Йдучи до туалету, зустрів медсестру Віру Мойсіївну. Це була літня єврейка з строгим, красивим лицем, зовсім сива (чи то, може, волосся було начисто вибілене перекисом водню?).

— І налякав же ти мене, Рубан, — сказала вона мені. — Ніна здала мені зміну і сказала, що тобі було погано. Я зразу не кинулась. Тоді щось мені стукнуло, біжу в палату, ти лежиш блідий, як смерть, я до пульсу — пульсу нема. Я бігом по кардіомін. Руки у мене тряслися. Вколола, тоді трохи потерла тобі груди і пульс, слава богу, з'явився...

— Я нічого не чув, — кволо стенув я плечима, закотив рукав сорочки і побачив слід від уколу й подряпину — свідчення того, що руки у сестри таки тряслися від хвилювання. І жаль мені було, що вона мене врятувала. Так не хотілося починати все спочатку. Вже пройшов передсмертні муки від отрути, забуття, спокій, спочинок, і волів би ніколи не бачити цих «гуманних» катувань.

Того ж ранку, коли отримував продукти в шафі (там зберігалися наші продуктові посилки), я впав від ослаблення і мене занесли в палату. Прийшов те-

Продовження. Початок у №№ 4, 5 за 1990 рік.

рапевт, знову призначив глюкозу в вену, вітаміни «під шкіру» і ще один, як казала Маргарита, дорогий і рідкісний препарат, який навіть на волі важко дістати.

Я не хотів, щоб нормалізувалася робота серця, проте мене лікували, ставили на ноги — щоб тоді знову призначити галоперидол.

Нарешті прийшла з відпустки Нелла Іванівна і, якось зустрівши мене в коридорі, сказала:

— До вас приїхала дружина! — І гукнула до санітара: — Поголіть Рубана, а то в нього побачення з жінкою!

При цьому усміхнулась. І знову я зауважив (як і тоді, коли вона викинула у смітник мій перший лист дружині) — посмішка у неї була чи то з відтінком лікарського цинізму, чи то з відчуттям комічності ситуації в трагічному.

Коли мене вже з київського ізолятора кегебе мали везти у Дніпропетровськ, на прохання моїх родичів дали з ними побачення. Прийшли батько, мати, старша сестра Світлана і моя Людмила. Перед побаченням майор Колпак вмовкмачував мені, щоб я нічого такого не говорив, бо побачення одразу ж припинять. Те саме він казав і родичам. Мої батьки, досить стримані люди, мовчки дивились на мене. Батько запитав:

— Як ти тут?

— Нічого, помалу, — відповів я, і не знав, про що далі говорити.

Їм уже пояснили, що, мовляв, ваш син божевільний, ми його судити не можемо, бо ж у нас країна гуманна. Вони, одначе, брехали про несудність, адже за рішенням суду санкціонується формула: «Принудлечение», тобто лікування всупереч волі в'язня і волі його батьків. Позбавлення людини людського статусу — це страшніше, ніж вирок. Вони травмували серце і душу моєму батькові, який був першим комсомольцем на селі, воював на фронті від початку аж до закінчення війни з німцями, все життя викладав у школі історію СРСР, хвалячи Леніна, Сталіна, Дзержинського, Кагановича, Ворошилова і КПРС взагалі. Вони дорікали батькам, що ті не зуміли виховати свого сина, а мати заперечувала:

— Він у нас був хороший і в армії добре служив, а оце потрапив у Київ, то з ним таке сталося.

Дійсно, доки я не потрапив у Київ, я не мав поняття про те, що українців таки насильно русифікують і це насильство, безмежне за своєю жорстокістю, не має навіть аналогів у світі. Батьки і жінка думали, що я збожеволів уже під слідством, бо на волі я був нормальною людиною. Довір'я до так званої радянської влади (хоча тут я ображаю «Ради», адже радам влада в СРСР ніколи не належала, це слово лише прикривало диктатуру комуністичної партії) ще було. Дружина в плині розмови ні про що все-таки запитала:

— Ти не змінився, ти такий, як і був?

— Я такий, як і був. Я такий, як і був, — повторив я двічі.

Батьки сумно і насторожено мовчали, сестра Світлана ридала і схлипувала...

На побачення до Дніпропетровська приїхала мати, Людмила, привезли і сина Вітю. Ми сиділи за двома довгими столами, між якими було метр бездонного провалля порожнечі. Я не був у цей час під невралептиками, тому виглядав нормальною, трохи виснаженою людиною. Дружина була засмагла, здорова, гарна жінка з волі, з сонця, із перехресних захоплених поглядів мужчин. Я фізично страждав від такої близькості і недосяжності моєї... колись моєї жінки. І тут був Вітя, мій син, і мені навіть дозволили одну хвилину потримати його на руках. Жінка, яка приймала передачі і керувала побаченнями, порушила устав. Діти, ставлення до них батьків — це щось несвідомо-незбагненне. В усьому терпиш, загальмовуєш себе, щоб твої вороги чи просто люди не бачили твоїх сліз. Але від надмірного напруження щось ламається в тобі, кришиться, наче сталь об камінь.

На другий день, після побачення, Нелла Іванівна викликала мене на співбесіду. Вона, як і я, була вихована у радянському дусі в кращому значенні цього слова. Попри всі ті звірства, які виробляли кегебісти в застінках при Сталіну, зовнішній наш духовний фасад був оптимістично-прогресивно-задурено-св'ятко-

вим. Істини, яких нас навчали в школі, були заповідями із кодекса будівника комунізму. До її вроджено чистої і палкої натури це виховання пристало своїм кращим боком. Їй цікаво було захопити мене розмовою про сучасне суспільство, його проблеми. Зовсім щирої розмови не виходило. Не прямо, але намагався її запевнити, що я не божевільний, та коли вона поставила питання руба: «Чи вважаєте себе хворим?» — я, пам'ятаючи настанову Сашка Пилипенка, сказав:

— Так, я психічно хворий. У мене були страхи, я безпричинно ревнував дружину, проте мені здається, що цей стан був загострений досить регулярним вживанням алкогольних напоїв, і коли мене випустять, я більше не буду пиячити.

Ця тирада була для її записів, тут було навіть трохи правди. Тієї правди, якої на волі за собою не бачив. Пізніше в Казані лікар зачитувала мені записи Нілли Іванівни, і я почув, що вона чесне записувала, що я то визнаю себе хворим, то не визнаю. А, отже, позбавляла мене стану ремісії. Бо ремісія визначалася тільки тоді, коли принудчик, твердо аналізуючи свої вчинки, визнавав себе хворим.

Вона знову випустила мене в коридор. Але скоро їй самій у нас на очах довелося винести жорстокий удар по власному сумлінню лікаря. Невдовзі до нас у суду прибув Сашко Філін. Ще він мав лише приїхати, а про нього вже говорили і говорили з беззастережною повагою, замішаною на страхові. Сашко Філін був високого зросту, атлетичної будови і мав небиляку силу. Десь у бійці в Харкові він зарізав чотирьох чоловік. До цього кілька разів лежав у обласній психіатричній лікарні і мав твердий діагноз шизофренія. Очі мав карі з жовтою іскрою — жагучі. Коли він ішов коридором — це був справжній цар звірів, всі нишкли. Зустрів він і мене в коридорі й почав розмову. До мене все життя люди звертаються ласкаво: Вася. От і він підійшов і сказав:

— Вася.

В його голосі не було страху, проте в розмові зі мною він викладав логіку свого права — жити. Я слухав уважно, не заперечував. У мені від його близької присутності жевріх холодок у грудях, проте я тримався як «путьовий». Путьові в зонах — це, як я зрозумів, порядні люди, які ведуть себе стримано і чесно. У Сашка якраз брали аналізи, щоб призначити курс. Але ось настало призначення сірки з галоперидолом і аміназину на ніч. Можливо, якби він пройшов цей курс, тоді перевели б на таблетки і почали б лікувати років п'ятнадцять. Треба було дати, щоб їхні руки втомилися від уколів у його прекрасне тіло, щоб шкіра на сідниці вкрилась абсцесними шрамами, щоб вени пересохли від аміназину, щоб гордий Сашка Філін ходив декілька років чи і всі наступні з потухлим зором, заслинений і обкаканий, — тоді потроху у медперсоналу стала б визрівати думка, що він поступово спокутує свій гріх (це і є добровільно взятий на себе обов'язок земного чистилища лікарями-психіатрами). Та й медперсонал свідомо перегодовував нас невралептиками, щоб спокійно жити серед ста божевільних. Але Філін не витримав цієї перспективи. Увечері, коли йому хотіли вмазати сірку, він не дався. Прибіг наряд ментів, бригада санітарів, проте Сашко побив шибку, узяв у обидві руки і в зуби по шматку скла і ощерився. Всі відступили і залишили його в спокої до ранку. Це була перемога на одну ніч, а через добу його смикнули на етап. І Нелла Іванівна поїхала слідом з паперами, у яких з Сашка було знято діагноз. Вона їшла проти закону, який не судить хворих, але заспокоювала своє сумління тим, що він небезпечний для суспільства. Це була дилема. Говорили потім, що Сашка «розміняли».

Нарешті комісія. Хоча мало хто сподівався на виписку, але перед комісією — завжди проходив «шелест». Готували два нових кліфти. Один надягав той, хто заходив, другий — той, хто мав зайти. Комісію у нас проводила професор Блохіна. У Дніпропетровську я шість разів ходив на комісію і ніяк не міг роздивитись ту Блохіну. Говорили, що їй десь за шістдесят років, але як заходив, то бачив перед собою красиву жінку років тридцяти, з дещо застиглими рисами обличчя, схожу на ляльку. Раз чи два я чув її голос. Він був млявий, знев'рений, ніби втомлений. Вона не розмовляла з іншими членами комісії, а лише

сиділа і дивилась повз жертву. На першій комісії виписали вірменина Бадрика і Мельника — того, що спалив колгоспного млина і до останнього дня їв тарганів. Психічний стан для виписки ніякого значення не мав, адже виписували не додому, а на обласну лікарню. Виписували тоді, коли хворий був із зони і в нього закінчувався строк за вироком, коли він вже ось-ось міг кінці відкинути, — щоб не мати клопоту з похоронами: коли вже десь років два-три пересидів максимальний строк за статтею, якби його судили; нарешті, коли десь хтось комусь дав хабаря. В останньому випадку клієнт відсиджував одну-дві комісії і «вилітав» на волю. За першу мою комісію з усієї божевільні на 960 хворих виписали шістьох. Був, до речі, такий собі Вася Король, що вже сидів двадцять третій рік, але на комісії не ходив принципово.

На все відділення чисельністю біля ста чоловік було 5—10 так званих активістів. Вони одержували менші дози, допомагали обслузі. У нас це були я, Мишко-вчитель, Петя Трубка — молдаванин, який гарно малював і робив кольорові копії кульковими ручками на новеньких носових хустинках. Бачив я його копію мадонни Рафаеля — досить вдалу, як на наші смаки. Сидів він за те, що в обласній лікарні задушив санітара і втік серед зими. Петя сидів уже четвертий рік, прагнув, щоб його виписали, але ми ставились до його надій на виписку скептично, адже потерпілим був працівник медперсоналу. Трубка видавав нам харчі з продуктових шаф, часто мив у коридорі целофанові пакети, тому мав бронзові коронки, то робив акваріум для відділення. Ще був Ощепков — бич, домашній піжамі теж інколи прогулювався до маніпуляційної, в нього були свої справи: то переточував золоті каблучки сестрам, то вставляв зекам-санітарам бронзові коронки, то робив акваріум для відділення. Ще був Ощепков — бич, що сидів за спробу перейти кордон — добрий блясар і дихтувальник автомашин. Він весь час пропадав у дворі — гнув витяжки для кухні, перекривав тюрму.

В коридорі прибирав на столах після обіду чи сніданку Хірург (кличка). Лице в нього було у волохатих родимках, мав острішкуваті очі. Це був справжній герой Дюремата: по енциклопедії і медичних довідниках він вивчав медицину (хоч за фахом — сантехнік) і анатомував власну жінку, шукаючи причин її нездатності народжувати дітей. Нелла Іванівна перевіряла на Хірургові своє знання медичних термінів. Через дві комісії його виписали.

Був ще Петя Білоножко. Цей у столярній майстерні робив домовини. Невисокий, округлий, з маленькими руками і ногами, але дуже сильний. Убив жінку в стані алкогольного психозу. За покликанням — бандит, за натурою — хороший хлопець. Бандитизмом займався під впливом товаришів, сам же був простий і товариський, навіть деякий час вважався моїм кентом.

Петя Білоножко добре до мене ставився, умів переконливо загарчати, коли треба було зупинити якогось нахабу. У тюрмі це дуже багато значить. Навіть санітари побоювались Петю, бо він вже сидів кілька строків, знав неписані тюремні закони і жаргон, а санітари ж — люди з першою судимістю, що вислужували собі половину строку.

В тюрмі, до речі, до всіх статей кримінального кодексу, ставлення однакове, люблять позбиткуватись лише з 117-ї, особливо — коли згвалтовано малолітню чи власну дитину. Тут зеки мають свій неписаний закон — згвалтувати такого типа і загнати під нари.

... Я прасував халати, латав білизну, десь перед обідом виходив Петя Трубка — підготуватись до видачі продуктів. Перемовлялися з ним кількома словами, потім — кілька слів з черговою сестрою, прогулянка — так минав день за днем. Півтора року мене протримали в надзорці, боячись, щоб я не стратився. Нарешті Нелла Іванівна перевела мене в робочу палату. На вечір ми сходились із своїх робіт, грали в доміно чи нарди. Згодом у нашій камері з'явилось радіо. Між соціалістичними зобов'язаннями і комуністичними закликами по радіо інколи передавали концерти, які всі з охотою слухали. Моє ліжко було якраз під динаміком, і тільки-но я приглушував його, як хтось мовчки вставав і вмикав на всю

потужність. Добре, що хоч уденьяк міг рятуватись від радіо в коридорі.

Якогось дня, коли я докінчував прасувати халати, до мене підійшов санітар, наказав мені роздягнутися і замкнув мене. Робочих у двір не пустили, всіх позамикали в камерах, дози ліків збільшили. Ми не знали, що сталося. Коли санітар випустив мене в туалет покурити, я зустрів Валеру Петрушевського. Він мені пошепки пояснив, що повстало 12-те відділення, кероване Ельзою. Повсталі повиламували труби водяного опалення, виставили за двері медперсонал і забарикадувались. На другу добу дванадцяте відділення взяли штурмом. Подробиць ми так і не дізнались. Зеків по тому розігнали по зонах, декому «доточили» строк, але Ельза так і залишилась завідуючою.

Дніпропетровська психлікарня виникла на місці колишньої пересильної тюрми, може, тому і порядки залишились тюремними. Дехто з лікарів нібито хотів, щоб камери були відкритими, аби хворим можна було вільно піти в туалет чи в маніпуляційну, але приходив на зміну мент і самовільно всіх зачиняв. Історії хвороб лежали в ординаторській у фанерній шафі і зеки-санітари разом з ментами, рятуючись від нудьги, читали, їх, а потім розповідали нам, хто за що сидить. Що от, мовляв, Литвин (ветеринар за фахом), якось вбив бродячого цигана і з'їв його печінку; Гудков працював на лікеро-горілчаному заводі і допився до того, що порізав своїх малих дітей...

Володимир Лупиніс, політв'язень з дев'ятого відділення, переписав чи видер з історії своєї хвороби якусь частину і передав на волю, і радіо «Свобода» оприлюднила її в ефірі. Коли я ще був на волі, то чув, що від пам'ятника Шевченкові забрали Лупиноса за читання віршів. Тут з ним ми зустрічались у дворику на прогулянках. Це був чоловік високого зросту, з вихором на лобі, гордо піднятою головою, ходив трохи зігнутим у поперек, а під час розмови відкрито дивився на співбесідника світло-сірими, з голубинкою, очима.

«Закрутили» Липоноса — до начальника психотюрми підполковника Пруса, до кегебіста, до начмеда Каткової. Історії хвороб «політичних» забрали з відділень і замкнули у сейф. Наші прокльони і матюки безгучно зривались з губ. Почалося переміщення «спецбольных» по інших відділеннях, щоб вони не звикали до медперсоналу. Мене викликала Нелла Іванівна і сказала, що мене переводять у друге відділення. Душа моя впала: адже тут, у восьмому, я вже налаштувався було на виживання і ось... Але я лише сказав:

— Ще не долікували, то долікують...

Нелла Іванівна почала мене заспокоювати, що Ганна Володимирівна (завідуюча другого відділення) — дуже хороша людина, й мені там буде добре. Але я не вірив. Хоча що я міг зробити? Мене повели, а на моє місце перевели Миколу Плахотнюка.

Нелла Іванівна, спасибі їй, передала мене колегіально, але у другому відділенні поряд з Ганною Володимирівною працювала і Ніна Михайлівна (прізвища не чув), якою Ганнушка нас лякала. Друге відділення якраз зазнало реорганізації: після повстання в дванадцятому було вирішено розділити зеків на два відділення, отож друге і дванадцяте стали прийомними. У другому якраз поміняли молодший медперсонал, бо попередні медсестри триблилися з санітарами-зеками, носили їм з волі горілку і чай.

Ганна Володимирівна не терпіла стукачів. Як це вона могла собі дозволити, працюючи в тюрмі, невідомо.

Моїм лікарем стала Ольга Іванівна Журавкова. Коли вона викликала мене на бесіду, я дивився прямо у її пишні губи, милуючись ними, і це було їй приємно. Вона мене нічим не лякала, розпитувала про інститут Сербського, де недавно стажувалась. Призначила мені мою звичайну дозу неврелептиків у таблетках і дала мені спокій. Проте «роботи за фахом» (тобто прасувати халати) тут не було. Цю роботу робив Іван Лунишин, хлопець зі Львова, з яким ми подружили.

Ганна Володимирівна не дуже хотіла вникати в стосунки між санітарами і хворими, проте бачила, що тут не все гаразд. Санітари (а їх дванадцять чоло-

вік) з'їздали вершки нашої харчової норми — масло і цукор. У нашому харчуванні переважала каша, іноді — вермішель, інколи — вінегрет, м'ясну норму підмінювали обрізками з бойні. Це були почорнілі шкурки-обрізки, які добу чи дві вже десь провалялися. Можливо, це були обрізки з м'яса, котре мерзло на базі в холодильнику місяць чи два, тому це, з дозволу сказати, м'ясо не присмачувало їжі, а робило її неїстивною.

Фактично, гуманна пайка, але... Часто замість масла привозили з маслозаводу рідку купчасту кашу — невдалий експеримент якогось лауреата Ленінської премії. Таке масло розтоплювалося і чайною ложечкою розливалося по порціях каші. Овочів і фруктів нам ніколи не давали. Правда, спершу декілька разів у буфет для отоварювання привозили яблука. Нас водили відділеннями на отоварку, після чого вся психолікарня їла яблука і, звісно, дехто кидав огризки у вікно. Один з них потрапив у лисину начальникові тюрми Прусу, і він заборонив надалі привозити фрукти і овочі в ларьок.

Так от, масло і цукор у другому відділенні майже начисто з'їдали санітари. Галина Володимирівна викликала мене і попросила, щоб я став на черпак. Це була важка справа — стати між санітарами і хворими, щоб розподіляти продукти. Разом з тим мені доручили видавати продукти із шаф, де зберігались посилки хворих. З боязню в душі я погодився, бо як би добре до тебе не ставились, треба приносити користь, допомагати робити спільну роботу, інакше будеш лежати в надзорці потухлий і нікому не потрібний. Ми з Іваном Лунишиним радились, що ж його робити, щоб і хворих не обкрадати і з санітарами не загризатись. Нарешті, поступово (тому що санітари часто змінювались, бо виходили на волю) ми поставили на тверде наше харчування лише «бугра», а також давали порцію тому санітарові, який в даний момент чергував на поверсі. «Бугра» треба було поважати, від нього багато що залежало, в тому числі і «ходіння на винос», тобто виносити після обіду, сніданку і вечері недоїдки до воріт тюрми, де була свиноферма. Під час обіднього виносу можна було зайву годину погулять в дворі. На виході я зустрічався інколи то з Льонею Плющем, то з Миколою Плахотнюком, то з Борисом Дмитровичем Євдокимовим, то з Володимиром Лупиносом.

Тим часом у новому відділенні у мене почали заводитись кенти: Вася Шаповал і Іван Лунишин. Іван не мав діагнозу, і його час від часу возили на суд ось уже восьмий рік.

Іван був середнього зросту і бездоганної тілесної будови, смагляношкірий, кругловидий, чорнявий. Іван прасував халати, був у розпорядженні сестри-господарки Валентини Онисимівни. Їй теж було років з тридцять, вона була закохана в Івана, але, як я здогадувався, не мала з ним нічого, хоча можливість таку з деяким ризиком можна було вигадати.

Іван на примусі потрапив за випадкове вбивство. Теоретично, якби він оце вже по восьми роках примусі їхав на суд, йому не дали б вишку. Хоча жінка вбитого (вбитим був начальник і засідатель у народному суді) добивалася, щоб Івана таки «розмняли». Важко грати тонко, коли ставиш на життя, яке дається лише один раз. Іван тут жив: ходив чисто і акуратно одягнутий, завжди поголений (хоча голили нас раз на тиждень, а його щетину треба було голити принаймі через день). Весь час він займався фізичними вправами, володів прийомами самбо, карате, займався йогою, грав у шахмати найкраще на всю Дніпропетровську божевільню, включаючи і обслуговуючий персонал.

Хоч ми влаштувались у другому відділенні непогано, але тюрма гризе тебе, як іржа залізо.

Невдовзі до мене на побачення приїхали мати і жінка з дітьми.

Побачення ішло як завжди.

Спершу зі мною говорила мати, а дружина була з дітьми надворі. Тоді вони помінялися. Поговоривши з трохи з дружиною, весь час чуючи на душі каменюку, абсурдність, недоречність цих побачень з нарочито похованим, в той час як його чекають, надіються на нього, а діти ростуть по родичах без батька. Нарешті Люда

стала питати адміністратора, чи можна привести дітей. Але мент у цивільному відповів:

— Не положено!

Ми почали його умовляти:

— Лише на п'ять хвилин, лише на одну хвилину...

— Не положено.

В глибині душі я починав закипати, дружина і мати відчували це і почали мене заспокоювати, хоча я зовні не робив ніяких різких рухів і вів себе «як положено». Побачення закінчилося. Іван Семенович, наш «бутор», вивів мене в коридор. Між коридором, по якому родичів запускали на побачення, і тим коридором, яким заводили нас, були загратовані двері, вірніше, двері з округлих прутів із такими просвітами, щоб не могла пролізти людина. Вікно з цього коридору виходило на дорогу, якою на територію тюрми заїздили машини. Над воротьми теж було перекриття, тому в цьому коридорі були майже сутінки. І от по той бік гратованих дверей Люда ввела дітей, і я зміг їх побачити. Вітя і Оксана стояли, взявшись за руки, і з виразу їхніх облич було зрозуміло, що вони мене не бачать. Я хотів сказати їм якесь слово, покликати, щоб звернути на себе увагу, але тут розчинилося віконечко з кабінки мента, що перевіряв перепустки.

— Уберите детей! Не положено!!!

Я не закричав, не вигукував прольонів, а мовчки пішов за санітаром і зайшов у випалений сонцем двір тюрми. Наше відділення якраз було на прогулянці і санітар завів мене в дворик. Іван Лунишин, глянувши на мене, не став нічого розпитувати. Я пішов по дворику туди-сюди. Чамріючи від сонця, як я їх проклинав, як я їх ненавидів — тюремників тюрми народів СРСР, як я їх матюкав, як як їх ненавидів!

Мої прокльони піднімались у марево літнього неба і десь доповнювали критичну масу загальнолюдських прокльонів, з яких постають жорстокі вітри революцій.

Та внутрішня напруга, яку я пережив під час побачення, ледве не закінчилась для мене справжнім божевіллям. У мене ніколи не було галюцинацій чи голосів, а після побачення, як тільки я заплющував очі, в моєму мозкові починали звучати слова. Слова і уривки з тих розмов, які я говорив, коли розподіляв їжу для хворих. Тільки заплющу очі, як лунає:

— Дай сюди ще черпак! — і ще всяка нісенітниця.

Я злякався, але нікому не сказав про свій новий стан. Я лежав з розплющеними очима, щоб голоси не виникали, і вже як засинав, у голові починався якийсь діалог, але це вже було крізь сон, це можна було назвати сном. На другий же день вчорашня ситуація потроху стала забуватись і за кілька днів все нормалізувалось. Згодом я написав дружині, щоб більше не привозила дітей на побачення. Боявся, що вдруге не витримаю.

Час від часу хтось доносив Катковій, що я ходжу на винос, вона читала мораль Ганні Володимирівні. Ганна Володимирівна наказувала бугру, щоб мене не брали на винос, але я мав на цей привілей «законне» право, бо був на черпаку. Аннушка бачила, що відколи я на черпаку, совість за розподіл продуктів у неї спокійна. І коли бугор Скринник через кілька днів знову брав мене на винос, завідуюча не помічала цього порушення режиму, доки хтось знову не стукав Катковій.

Там, «на виносі», я одного разу зустрівся з Льонею Плющем. Ми знали, що за нього клопочеться дружина, щоб вирвати за кордон, що лікарі лютують, бо Льоня вперто домагається свого і не визнає себе божевільним. Зрозуміло, всякі домагання своїх прав окошувались на Льоні новими і новими призначеннями трифтозину вдень і тезерину на ніч. Тільки божевільним відомо, як ці препарати пригнічують душу, томлять, сушать її. Про це я Льоню не розпитував, це ми знали обоє. Сам же я вів себе з персоналом до неможливого коректно, бережучи себе для виконання свого задуму: написати книгу про справжню Українську Віру.

Ще коли працював редактором у видавництві «Музична Україна» і був ду-

шею у тодішніх суспільно-політичних рухах Києва (1968 рік), я збагнув, що в українській самостійницькій ідеї немає Бога. Порожнеча в пам'яті про кількатисячолітнє доволодимирівське життя в генах стирчить запитанням і невдоволенням. Пізніше я побачив, що народ кожного найменшого тихоокеанського острова, тубільний народ, має генеалогічну легенду, яка пояснює цьому тубільцеві його боже походження. Християнська ж релігія не пасує до нашої української душі, як піп у чорній рясі на весілі.

Це прагнення віднайтися вже дозрівало в народі: у творах багатьох українських письменників, у нариканні їх на князя Володимира, у розмовах про те, що Україну може врятувати лише геній.

Коли народ починає відчувати себе народом, його суспільна думка, душа починає колосальний колообіг, шукаючи втілення в Геній і народжуючи Пророків, які виголошують беззаперечні істини, визрілі в глибинах.

Пам'ятаю, я говорив про це Мишкові Григоріву у кафе «Хрещатий Яр», яке розмальовував Борис Плаксій. Мишко, схильний до екзальтації, в присутності Бориса Плаксія став переді мною на коліна і заявив, що він молиться людині, яка пише українську Біблію. Але я писав не Біблію, а Берегиню. Треба було побавлятися комплексу неповноцінних назв типу «український Достоєвський» чи «український Байрон» і таке інше. Це треба було перерости. Виходило так, що український письменник перш, ніж сказати своєму народові правду, три рази вдарить поклона «великому російському народові» за всі подачки, а тоді три рази пошлеться на світові приклади — що от, мовляв, і он ті так думали, і п'яті чи десяті, то й нам би не гріх. Доки б це ще поклони, то забуває, про що ж він хотів сказати. Залишаються лише реверанси. Борис Плаксій малював на стінах кафе усю історію України, вписуючи в сучасний період лики київської богеми. Кожного дня сюди ішли люди, щоб подивитись на ті малюнки. Приходили з фотоапаратами, кінокамерами і пляшками в кишенях. До вечора тут розпочинався справжній вертеп. Коли б я туди не заходив — якраз розливали. Так тривало доти, поки кегебісти не наказали обдерти ті стіни і розірвати з Борисом контракт. Аванс, правда, він вже встиг спожити. Десь перед кінцем блискучої сторінки в історії київської богеми, котра ось-ось мала перегорнутись, щоб знову стати чистою і непорочною, як папір без тексту, Борис влаштував собі тут іменини. Товариство було змішане. Якийсь поет Криворотько образився, що я назвав Бориса Олійника комсомольським поетом і навіть задирався.

Льоня Плющ сказав мені тоді, що тримав програму Укомуністів у руках, але не встиг прочитати. Ніколи я не думав писати якихось політичних програм, але в українському національно-визвольному русі повторювалась стара хвороба: національно живими до періоду чергової відлиги залишались лише письменники і їм від цього не було де подітись.

Коли на обговоренні в Будинку літераторів В. П'янов і Д. Білоус, а з ними і інші, дружно засудили мої вірші, назвавши їх снобістськими і національно безликими, В. П'янов звернувся до В. Голобородька: що він, мовляв, хоче з цього приводу сказати. Але Василь відмовився від слова. Коли ж ми прийшли до себе в п'ятий гуртожиток, Голобородько сказав, що познайомить мене з літературним критиком Іваном Світличним і я в'їду в Спілку на білому коні. Білий кінь мав бути символом тріумфу.

Носив я тоді темно-синій короткий шерстяний плащ і фетровий капелюх фірми «Губен», і коли зайшов у квартиру Світличного (бачились ми вперше, бо Голобородько мої вірші передав йому без мене), Іван відчужено на мене подивився і запитав, що мені треба. Тоді кегебісти вже досить щільно тероризували квартиру Світличного, і він подумав, що я з тієї організації. Але ми швидко порозумілися, хоча майже до кінця нашого знайомства ми не були щирими друзями, а лише ідейними колегами.

Іван Світличний мав добру посмішку: коли сміявся, навколо очей збігалося багато дрібнесеньких зморщок. З трьох моїх знайомих критиків (ще — Дзюба і Сверстюк) лише Світличний не відступав від наростання розвитку політичних

подій в Києві і на Україні, хоча і він теж не хотів брати на себе роль політичного вождя.

Вірші мої похвалив і сказав, що їх треба негайно друкувати. Зробив зі мною розбір декількох з них. Повчав він обережно і не категорично. У задушевні дискусії ми не впадали. Він тільки посміювався у вуса, подаючи якусь книжку, що могла мене зацікавити. Був Іван великим книголюбом, на книжки тратив усе і поволі завалював свою квартиру книгами.

Одного разу, коли я приїхав до Свїтличного, він дав мені прочитати машинописний текст «Программы русских христиан».

— Прочитай тут, бо цю річ я повинен зразу віддати.

Коли Іван давав мені цей рукопис, голос його звучав з придихом, уривчасто. Програма обурила мене. Вона передбачала русифікацію народів, які входили в СРСР. Здається, до читання цієї програми я ніколи не думав, що русифікація — це планомірна акція. Трохи ще вірилось у те, що українці чи там білоруси добровільно відмовляються від своєї мови і культури. Іван мені тоді сказав, що цю програму сповідує і Політбюро ЦК КПРС. Я йому не повірив, хоча вголос не заперечив.

Отоді-то в мене загорілась душа написати політичну програму, і я закопався в політвидав, у масові тиражі. Я побачив, що майже вся правда про брехню добровільного єднання лежить на поверхні у масових виданнях, справа лише в тому, що ми це все виправдовуємо, а не осуджуємо. Виправдовуємо, бо боїмося. Боїмося фізичного знищення як біовид, адже уже не раз в історії СРСР було продемонстровано, що заради «кращого майбутнього» всього людства можна знищувати цілі народи.

Коли я закінчив програму і дав її Свїтличному, він (мабуть, боячись провокації) дуже неохоче залишив її в себе. Але коли я наступного разу до нього прийшов, ми довго ходили по горбах, які були неподалік його будинку, сиділи на лавочці під кінотеатром і говорили, говорили...

Пройшла чутка, що Льоню Плюща прямо з дурдому вигнали за кордон, а за тиждень-два у нас почало дещо змінюватись. Наприклад, замість обрізків шкурок з бойні інколи почали давати справжню свинину. Правда, дуже жирну. З нашого зеківського поверху один зек удавився шматком сала, і поки його перенесли в хірургію, він помер. Незрозумілим для нас усіх здалося випускання Плюща за кордон. То катували Лупиноса за уривки історії хвороби, що якимось чином потрапила за кордон, а то випустили живого політичного принудчика. Тепер він на весь світ по радіо «Свобода» нібито назвав Еллу Петрівну проституткою і садисткою, а вона падає в істерику і плаче. Вигнали на пенсію начальника дурдому Пруса, вигнали Каткову. У ларьок нам вперше, після відставки Пруса, завезли каву, але свій шматок дієтичного м'яса я вже віддавав Івану, бо не знав, що робиться з моїм шлунком, тож боявся їсти м'ясо.

У пору цих «великих перемін» прибув з етапу на принудку Вітя Соколов. Прибув прямо з інституту Сербського. Сидів за те, що пострілом з автомата вбив свого командира взводу.

Вітя розказував, що в інституті імені Сербського на них випробовували новий препарат Мадетен-де-по. Він входив у групу досліджуваних, і вже коли був у Лефортівській тюрмі, його так скрутило, що навіть на етап давали циклодол. Професор, що призначав їм ці ліки, говорив:

— Что ж, ребятки, пострадаете немного для науки...

Пішла чутка, що наше відділення перетворюють на чисто зеківське, а принудчиків розженуть по інших. Ми з Іваном засумували, стали вирішувати — куди податись: Ганна Володимирівна сказала мені і Івану, що ми можемо вибирати на свій розсуд. Вона все-таки була до мене доброю. Федір Михайлович Достоєвський, описуючи лікарів на каторзі, зазначав, що всі вони були людьми. Але ж це було так давно! У нас же добрих можна було полічити на пальцях однієї руки. Але скрізь, де б мені не довелось побувати за шість років перебування у спецдурдомах СРСР, траплялися добрі люди. Добро, хоч як і притлумлюються

тотальним злом, не використається однак в найпохмуріших ситуаціях.

Подумали ми з Іваном, погадали і вирішили податись у дванадцяте відділення, що ізольоване від головного корпусу; санітари почувають себе там вільніше, а ми вже навчилісь з ними ладити, тож якось воно буде. Та й Елла — після міжнародної критики — стала не та.

Таким чином, пекельне коло замкнулось. Я повернувся знову у дванадцяте. Поселились ми з Іваном у робочій палаті. З санітарами ладили, але вакансій на черпак і в комірчину не було. Пізніше Іван таки став крохмалити халати, а я плести сітки разом з усіма в коридорі.

З усіх інакомислячих, яких мені довелося зустрічати в Дніпропетровську, в жодного не було яскраво вираженої шизофренії. Ні в поета зі Львова Кравченка, ні в Євдокимова Бориса з Ленінграда, ні в Миколи Плахотнюка з Києва, ні в Бориса Ковгара і Володимира Лупиноса, ні в Льоні Плюща. Згодьтеся, що мені за п'ять років перебування серед божевільних можна було вивчити головні ознаки цієї хвороби. Названі мною люди тихо і сумирно ходили по дворику чи по камері, нікому не нав'язували своїх ідей і чекали змін у суспільстві на краще, мало надіючись колись вийти на волю.

Тяжко хворий (а лише для таких засновані спецлікарні) не контролює своїх вчинків, говорить, що йому зброде в голову, аж доки його не загальмують галоперидолом чи Мадетен-де-по. Але щодо політичних в'язнів все вирішує Політбюро КПРС. Вирішать — почнуть випускати. Бо лікування тут — для знищення особи, для залякування на генному рівні.

З Борисом Дмитровичем Євдокимовим я познайомився в другому відділенні (ми ходили на прогулянку разом з дванадцятим). Він був росіянин, але, щоб я до нього краще ставився, додав, що він — спадковий дворянин і навіть доводиться далеким пранащадком самому Мазепі. Можливо, він думав, що я так погано знаю історію України, тож не назвався родичем Петра Дорошенка чи Самойловича, а вибрав найвідоміше після Богдана Хмельницького ім'я.

Пам'ятаю, вперше Борис Дмитрович підійшов до мене, вже розпитавши, за що сиджу, в інших дисидентів, і без підготовки почав: «Вася, Україна обязательно будет свободной». У моїй замкненій душі не обізвалось нічого. До Бориса Дмитровича я ставився толерантно. Ті, кого комуністи кинули за грати, шукають платформу солідарності, горе урівнює, проте на предмет російського українолюбства у мене вже з волі була усталена думка: росіяни (як раніше поляки) люблять українців лише тоді, коли їх треба використати. Коли ж такої необхідності немає — вони їх зневажають. Цю думку я виразно і стисло виклав Борису Дмитровичу. Він дещо посперечався зі мною, але потім сказав:

— Возможно, ты и прав, но этого нельзя выпячивать.

Далі він своїми словами переказав еліпс Леніна про те, що в союзі з Росією Україна може бути вільною. Здається мені, що у політичних фразах вождя відсутній здоровий глузд: ніхто ж і не казав ніколи, що Україна хоче воювати з Росією. Але якби ж то можна було мирно уникнути цієї війни, яку з благословення Леніна Росія двічі починала проти України в 1917—1918 роках! Ще за триста з гаком років російського грабунку України ніколи не було історичної можливості чесно розібрати ці, з дозволу сказати, союзницькі стосунки.

Борис Дмитрович додав, що треба єднатись з російським дисиденством, але я старанно вивчав російську демагогію часів революції і ще на волі заявляв Світличному, що сучасну політичну боротьбу ми повинні починати з гасла про самостійну Україну. Всі види автономій і федерацій ми вже випробували на власній шкірі.

Говорили ми якось з Борисом Дмитровичем про Достоєвського. Я йому не заперечував, що Достоєвський геній, але заради балачки бовкнув:

— Достоєвський — детективний письменник, який у всіх своїх творах, крім «Записок з мертвого дому», описує той самий детективний сюжет з однаковими соціальними персонажами.

Борис Дмитрович дивився на мене і не розумів, серйозно я говорю чи жар-

тую. Я продовжив:

— До того ж, у всіх своїх творах він психічно хворий, а нам, психам, психічно хворих читати бридко. Творчість Достоєвського — це постійна боротьба з хворобою, нашарування на оголювані нею звірячі інстинкти тієї плівки, яку ми називаємо цивілізацією, тієї ознаки, яка і означає власне гуманну людину.

— Я не больной, — заявив Борис Дмитрович.

— Ну, я не кажу, що ви хворі до такої міри, щоб вас тримати в спецу чи на ланцюгу, як ведмедя, але ж ви самі говорили, що видавали за кордоном якісь дуже модерні твори. А надмодерн — це завжди маячня. До того ж ви не повинні любити Федора Михайловича за те, що він не втримався і повісив російського месію Ставрогіна, та ще й не дуже вмотивовано.

— Видите ли, Вася, не вам судить. Весь мир восхищается Достоевским. Все большие современные писатели Запада признают его своим учителем.

Тут я боюсь впасти в націоналізм, але мені здається, що «все большие современные писатели запада» — це вторинна література. Що ж до східної літератури, яку я мало знаю, але маю про неї якесь уявлення, в мене такого відчуття нема. Ні один письменник не зміг написати двох різних творів у одному жанрі. Нові книги — це постійні копії з себе. Хоча б Джек Лондон. Його оповідання і Мартін Іден — це найкраще, а вже все наступне — це чтиво, яке не сягає вище. А стереотипність письма Федора Михайловича я зрозумів тому, що читав його не по порядку. Коли я вже прочитав майже всі його великі романи, тоді потрапили мені до рук «Униженные и оскорбленные». В «Униженных» я зауважив, як із-за куліс виходять по одному всі персонажі Федора Михайловича. В цьому моменті нема геніальності. А от там, де Достоєвський прив'язує свої твори до землі, в порухах душі, у переплетенні і різнопланівості психологічних ходів, там починається глушина геніальності, до якої посередньому розумові — зась. Психологізм Достоєвського оглушує і затуляє його детективність і стереотипність.

Так ми інколи балакали з Борисом Дмитровичем, але якось він посварився з Сергієм Потилицьким. Сергій говорив лише російською мовою. Я сміявся з нього: «Потилиця — це майже як Голіцин, от тільки російською мовою потилиця буде затилок». Серьожа, як ми його звали, сидів ось вже п'ять років у божевільні за те, що поспав у кукурудзі за три кілометри від турецького кордону. Був він занадто чесний, як для комуністичного суспільства, будованого більшовиками. Чесність була у нього написана просто на лиці, а «божевільність» — проявлялася в тому, що він вважав американську техніку досконалішою за радянську. У зворотньому його ніхто не міг переконати. Отже, якось Серьожка підійшов до мене і чесно сказав, що позаочі Борис Дмитрович називає мене «зоологічним націоналістом». Я не образився на Бориса Дмитровича, я лише переконався, що сприйняв його вірно. Не дуже в божевільні багато розумних співбесідників, щоб перебирати.

Євдокимов отримував гарні посилки з волі. Він не крився, навіть хвалився (коли я це пишу, він вже помер), що на волі йому з фондів НТС іде зарплата, «там» у нього дружина і син, а тут його гарно підтримують. В нього при арешті знайшли бельгійський пістолет і список якихось людей, про що він дуже шкодував, бо через його необачність постраждали інші.

Борис Дмитрович страждав астмою і ще безліччю хвороб, носив окуляри, і коли знімав їх, щоб протерти скло, виявлялося, що очі в нього розкосі (так я міг подумати, що, крім гетьмана Мазепи, йому доводиться родичем ще якийсь китайський імператор з династії Цінь). Євдокимов, до речі, говорив, що і в французькому парламенті в нього є родич, та якось мені довелося переконатись, що Борису Дмитровичу, не зважаючи на такі високі генеалогічні зв'язки, бракує шляхетності. Мабуть, більшовики геть зкаламутили голубу ріку російської обраності. Можливо, позначилося і довге сидіння по тюрмах (сидів Євдокимов з перервами ще з війни, та однак примудрився закінчити у Пітері факультет журналістики).

У дванадцятому відділенні я познайомився також із Михайлом Тросюком (чи Троцюком?). Борис Дмитрович говорив, що він — якийсь чин з бандерівського політуправління. Був це чоловік середнього зросту, змарнілий, із жертовним виразом на лиці і темно-карими жагучими очима. Був німий, показував на пальцях, писав. Борис Дмитрович написав Михайлові, що я поет і сиджу за самостійну Україну. Я бачив, як Михайло внутрішньо ожив, його фанатичні очі одухотворились. Я зрозумів, що він радіє. Радіє, що боротьба за самостійну Україну не згасла, боротьба, якій він присвятив своє життя безоглядно і до кінця, без вагань. Завжди він дивився на мене з пошаною. Медсестри говорили, що Тросюк симулює німоту, щоб його не розстріляли. Борис Дмитрович казав, що Михайло втік з сталінських таборів і жив десь у Казахстані, мав сім'ю і там його знову взяли. А пізніше Іван мені говорив, що Михайла водили на барбаміл. Він під барбамілом сміявся і розказував, як розстрілював російського офіцера.

В дванадцятому відділенні мені вдалося один раз подивитись фільм. Показували нам Генерального секретаря КПРС Л. І. Брежнєва: він заходить до своїх виборців на завод імені Лихачова, перед ним стіною стоять робітники, і похолонськи віддано дивляться на цього шамкаючого старигана з відвислою щелепою. Показували крупним планом якусь робітницю, і вираз її обличчя видався мені таким зачудовано-тупим, що я внутрішньо зрадів, що не знаходжуся серед них у першому ряду, що мої очі не потьмарені принизливим тавром холопства. Я був майже щасливий від відчуття волі в неволі.

Другого дня санітар Заброда зробив нам підйом у п'ять годин ранку і почав робити шмон. Перекинув усі матраци, порозкидав простирадла і пішов. У нас підйом був о 8-й годині, так що побудив він нас, аби розважитись. Ми стиха лаялись, складаючи свої постілі. На ранок не виказували своїх сердитих почуттів, тільки сказали медсестрам, що санітар Заброда нас підняв о п'ятій. Думалось, сестри скажуть Еллі, а вона попередить санітарів, щоб вони так більше не робили. Але сестри сказали про це Заброді, і коли він знову заступив на зміну, то о третій годині ночі загорлав:

— Виході на коридор!

Ми повиходили. Заброда знову поскидав наші постелі з ліжок і перемішав ногами. Тут мені зрадила витримка. В попередніх відділеннях я повірив у те, що сестри і лікарі завжди на боці хворих, тому сказав Заброді, коли заходив у камеру:

— Ти що, Іван, захворів?

Борис Дмитрович мене попередив, що це так не минеться. Мабуть уже на те йшлося, бо події стали нагнітатись. Другого дня після повторного нічного шмону Кириченко пожалівся сестрам, що з продуктової шафи в нього забрали яйця (завідував шафами у дванадцятому теж зек — санітар Лягаєв). Борис Дмитрович із солідарності і собі сказав Еллі Петрівні, що в нього пропадають харчі. Санітари ходили люті, мов собаки. Коли перед обідом ми плели сітки, Лягаєв, проходячи повз Бориса Дмитровича, щосили ударив його кулаком по карку. Ніхто і не писнув, лише Борис Дмитрович засипів. Проминув обід, наступав вечір, — медперсонал, за винятком чергової сестри, пішов додому. Нудьга підступала до серця, в повітрі зависла загроза.

Медсестра зачинилася на ніч в маніпуляційній, мент десь був на другому поверсі біля зеків.

— Кириченко, до сестри.

Наші душі похололи. Моя — особливо, бо було ясно, що після Кириченка покличуть мене.

За коридором ми могли спостерігати лише через засклене віконечко в дверях. Іван Поліщук дивився в нього і коментував:

— Поклали Кириченка на ослін, руки і ноги заломили. Бачу Лягаєва, Дідуха і Маркитенка. Б'ють!

Ми зачаїли подих. Моя душа боялася і скімлила. Ми почули несамовитий

крик.

— Потягли в туалет, під душ, — каже Іван і додає матюка.

Я впадав у спокій. Так зі мною буває у хвилини небезпеки.

— Рубан, в надзорку! — з'являється на порозі Заброда.

Біля розчинених дверей надзорки стояло поряд з гігієнічним односпальне панцирне ліжко. Мені звеліли лягти на голу пружину. Я ліг, тіло моє стало зовсім легке. Розслаблений, не готовий до будь-якого спротиву, я лежав навзнак на голому ліжку, і бачив, як в надзорку зайшли всі дванадцятеро санітарів.

Тоді я вимовив лише одну фразу:

— Всі підете на зону.

Бугор Дідух спалахнув:

— Диви, ще й погрожує! Підемо чи ні, а от ти звідси не вийдеш!

Я мовчав. Кожен з них через два, три, найбільше п'ять місяців мав вийти на волю. Вони знали, що я політичний, і кегебе не подарувало б, якби я загинув, всю бригаду розіслали б по зонах, і там би їх, оцих молодчиків у білих курточках, всіх до одного відпедерастили б: зона не прощала санітарам їх солодкого життя і садизму до тих, хто приїздив «на больнічку». Отож санітари почали по одному вовчки вшиватись із надзорки і ніхто з них не наважився навіть стусонути мене. Проте ніч тільки-но починалась і до ранку вони ще могли щось придумати. Я боявся. І тут до надзорки зайшов Саша — мент.

Везло мені на Сашків! Я зрадів, що він сьогодні чергує. Коли санітари пішли до себе в блок, Іван Лунишин попросився в туалет і шепнув Сашкові два слова. Сашко по натурі був доброю людиною, хоч і простакуватою. Часом, чергуючи в коридорі, він починав голосно співати. Ми вважали його диваком. Інколи він заводив зі мною розмову, і хоча міркував примітивно, але з позиції добра і справедливості. Не було в ньому ментовської пихи.

Сашко сказав мені:

— Не бійся, вони тебе пальцем не зачепять!

Потім він пішов. Я потроху заспокоювався, хоча десь глибоко в мені жила невпевненість і погане передчуття.

Вранці, після сніданку, я почув чітку команду чергового санітара:

— Рубан, в маніпуляційну!

От прийшла і моя черга лягти під шприц... Довго я викручувався перед його напоєним отрутою гостряком, в той час як інші підставляли сідниці. І отрута скапувала по голці, коли сестра витискувала із шприца повітря, і жорстокі пальці вхопили мене, оголеного, за м'якоть, і шприц впився в моє тіло жадібною голкою, і ця голка вицідлила в тканину мого тіла призначену Ельзою порцію галоперидолу.

Як пояснив мені потім Іван, Сидорова і санітари по черзі заходили до завідуючої Елли Петрівни і в один голос заявляли, що Рубан здурів: матюкався, називав її, Еллу, фашисткою, ментовською підстилкою, червоною блядню, малафейною бочкою, соскою і т. д. Я був не проти цих епітетів, але я їх ніколи не казав уголос. Це була чиста брехня, але Елла не викликала мене на співбесіду, а зразу призначила активне лікування. Тепер санітари слідкували за тим, щоб ніхто не давав мені циклодолу, щоб мука моя була нестерпною. І тут я знову хочу сказати про дружбу, про солідарність знедолених, про те, що вона є. В надзорці я промучився до обіду. Не міг ні лежати, ні ходити. Робив декілька кроків, ноги підламувались і нили, все тіло противно щеміло і руки не могли втримати більця. Коли я лягав, щем кожного м'яза в тілі ставав нестерпним, я мусив уставати, щоб зробити декілька кроків. Я не плакав, але мучився. І нікому було пожалітись. Нарешті перед обідом Іван Лунишин зумів побачити Валентину Онисимівну з другого відділення, взяв у неї частину наших запасів циклодолу і, коли одержував у шафах для мене варення, вкинув туди дві таблетки циклодолу. Даючи мені варення, він не сказав ні слова, лише повів очима, бо санітари дуже пильно слідкували. З'ївши те варення, я одержав свою дозу у м'яке місце, доплівся до ліжка і заснув. На ніч мені кололи тизерцин — сильний

кодіюче снодійне. Голова від нього ставала ніби обсипана мокрим дрібним жаром, слина загусала, що її не можна було й виплюнути. А вранці і в обід — знову галоперидол. Так потяглися дні. Помалу я увійшов у свій новий стан. Все оточення потьмяніло і втратило значення. Уранці — на тапчан, безвідворотний укол у сідницю. У обід — знов на тапчан, ввечері — те ж саме. Минув тиждень, почався другий. Я помалу доходив до кондиції. Вийшли якось на прогулянку. Був травень, але на території дурдому не зеленіла жодна травинка. Галоперидол не дає підвести голову до неба, та й байдуже мені було до неба, до загратованих вікон, до хворих, що снували по дворику, старанно смоктучи самокрутки з махорки. Тютюновий дим стояв над двориком синьою хмариною, яку я раптом завважив. Можливо, я таки зробив спробу глянути на небо і коли опустив голову — бруківка взялась туманом, я не міг розгледіти каміння, яким було вимощено запльований, зачовганий нашими ногами дворик. І я впав лицем просто в цей камінь і пил.

Мене підняв Іван, з другого боку взяла під руку сестра, і повели мене у відділення. Санітари, мабуть, раділи з моєї біди, але мені було байдуже. Слухняно переставляв ноги по залізних, вичовганих мільйонами в'язнів східцях. Я чув, як перемовляються Іван з сестрою, але зміст слів до мене не доходив. Іван щось мене запитав, я поволі подивився на нього і не зміг поворухнути язиком.

— Він не може говорити, — сказав Іван, в його голосі я почув жалощі до мене.

Я зрозумів, що Іван мені не просто кент. Ми з ним друзі. Можливо, побратими — у старому, священному значенні цього слова. Десь у підсвідомості у мене промайнула думка, що я щасливий, що і в цій ямі маю товариша. Ми з ним дружили мужньою чоловічою дружбою.

... Незабаром з зони прибув етап. Елла Петрівна була жінкою з специфічним гумором. Вона вишикувала прибулих і наказала:

— Педерасты, шаг вперед!

Наперед виступив Заєць, що залишився на принудці. Це був молодий, високий хлопець. Елла Петрівна потім говорила колегам:

— Ви только подумайте, даже в бровях у него мандавошки!

Заєць, на відміну від інших педерастів, що прибували з зон, не побивався своїм становищем. Покірно їв окремо на залізній бочці біля туалету і справно виконував функції жінки за дві банки консервів за один сеанс, спосіб — на замовлення клієнта. Якось Іван мені сказав, що він вдався до послуг Зайця, дає йому «почмакать», і коли я хочу, то теж можу звернутись до Зайця. Слухаючи безкінечні балачки зеків і хворих про педерастію, збочення і садизм, я всім цим цікавився. Проте, будучи гидливим до подібних справ, лишався осторонь. Хоч, якщо чесно, не відкидав цієї можливості, але, мабуть, не дійшов ще тоді до зеківської кондиції: сидів лише третій рік, в той час як Іван — дев'ятий.

Пройшло ще декілька днів. На третій тиждень раптом мені перестали давати уколи й перевели в робочу палату. Світ потроху став розвиднюватись, я почав завважувати, що в камерах повно сонця, але бісова личина ще не випустила мене із своїх ратиць.

Якось побачив біля туалету Кириченка, якого мало не забили санітари тієї злощасної ночі. Він ледве викарабкався, і оце майже рачки, тримаючись за стінку, їшов у туалет. Дурні живучі! Кириченко не вмер. Зараз йому кололи галоперидол з аміназином. Де не візьмись, з'явилася медсестра Сидорова, крикнула до Кириченка:

— Хватит придуриваться!

Мене смикнуло сказати їй:

— Він же не може...

Вона й без мене це знала, бо була тоді на зміні, коли Кириченка відволодували сухим бромом. Але, мабуть, садистські нахили вже вкрапися в її душу.

Я пішов у маніпуляційну, мені вкололи глюкозу, а коли прийшов у камеру, білі, ясно запиті світлом стіни попливли в очах. Я зрозумів, що в глюкозу щось

домішали, і пожалівся Іванові. Він сходив до Мишка [хлопця з медінституту, який тут проходив практику] і той Іванові пояснив, що Сидорова ходила до Елли й сказала, що я обурювався тим, що вона знущається над хворими. Мене охопив розпач, і поки галоперидол ще не зовсім розібрав, я попросився на розмову до Ельзи.

Була пообідня пора, сонце обходило якраз корпус з боку Ельзиного кабінету. Десь неподалік був стадіон «Метеор», і інколи до слуху долинав гамір уболівальників «Дніпра». Елла сиділа біля вікна в барвистому шовковому платті, її золотаво-смагляве тіло напинало плаття у всіх жіночих місцях. Вона, як завжди, поклала ногу на ногу, відкриваючи безмежно розкішні стегна, і закурила.

— Что вы хотели мне сказать, Василий Федорович!

— Що це ви мені вкололи, Елло Петрівно! Я про вас нікому нічого не говорив...

— Ах, это галоперидол. Я отменю, а сейчас вам дам таблетку.

І почала порпатися у своїй сумочці, але знайшла лише пачку жувальної гумки і з дитячою безпосередністю дала її мені.

— Я скажу сестре, она вам даст циклодол!

Гумку я взяв, побоявшись образити лікарку відмовою, і вийшов.

«Куди його проситись з цього проклятого дванадцятого! — думалось мені. — Де ще я не був!».

Невдовзі прийшов мент, щоб вести мене до фотографа. Активний курс ще з мене не вивітрився, а тут з глюкозою додали, тож фотограф ледве прилаштував мене на стільці, бо я не міг сидіти. Та фотографія залишилась у архівах КДБ. Мені довелось її бачити на етапі у своїй справі: змарнілий, з опущеними кутиками рота і очей, з потухлим поглядом, я виглядав так, ніби мене щойно витягли з каналізаційного колектора. Людина, яка ніколи не бачила, як діють невралептики, ніколи б не подумала по моєму обличчю на тій фотографії, що я — нормальний...

Я дивуюся з безсовісності політичних коментаторів типу Спартака Беглова, Сейфуль-Мулюкова, Фосуненка, Калягіна, які по телевізору ліплять до порсуни нашого ладу людиноподібну посмішку. Хочеться сказати людям, які збираються на мітингах протесту перед посольствами тоталітарних держав:

— Ваші зусилля не проходять марно!..

Скажімо, коли поїхав Леонід Плющ за кордон та трохи порозказував, що діється в Дніпропетровській спецлікарні, у вищих партійних колах вирішили: доки в ній наведуть лад, розігнати всіх політичних і перебіжчиків по інших «спецах» Союзу.

Спочатку ми нараховували по Союзу дванадцять «спецій», потім дійшли до двадцяти, але такі установи з кожним роком множились. Найганебнішою репутацією серед хворих користувались «Дніпропетровська», «Сичовка», «Чернянхівська», «Алма-Ата», найкращою вважалась Казанська, «шефом» якої був інститут імені Сербського.

... Коли вхопили на етап Ощепкова, Лупиноса і Колюшенка, я зрозумів, що фотографували мене «на відправку». Була ще, правда, безглузда думка: «Може, на виписку!».

Та от мене повели за цивільним одягом. Коли Іван проводив мене, шепнув, що нас етапують в Алма-Ату. Ми потиснули один одному руки. Не плакали, не обнімались, не говорили щирих слів, сподіваючись, що зустрінемось ще колись.

Мене привели в етапну кімнату. Потім сюди ж зайшли по черзі Микола Плахотнюк і Борис Дмитрович Євдокимов.

Микола Плахотнюк — середнього зросту, верткий і щирий. На волі був лікарем-птизіатром. До його лиця треба було звикнути — одна половина лиця внаслідок хвороби вуха була спотворена. Батько Миколи загинув на фронті, з рідних у нього були лише мати і брат.

Микола знав новий український рух поіменно: хто який одержав строк і де сидить; весь час намагався читати, любив поезію і возив з собою купу кни-

жок, в той час як я більше був зайнятий думками про світову скорботу, а в Києві знав добре лише Хрещатик з його забігайлівками.

До залізниці нас везли в «кишенях» УАЗиків і зустрілись всі ми у «столипіні». Нас помістили в одному ізоляторі.

Між полицею і стіною була відстань лише така, щоб пролізти на верхню полицю. Нижню лавку, як найстарший за віком, зайняв Євдокимов, а ми з Миколою змагалися у толерантності: кожен хотів бути добрим і залишити товаришеві середню полицю. Нарешті я втомився його переконувати, ліг на середню.

Допоки не спали, то сиділи внизу і нам було дуже весело. Переміна вражень, невідома дорога, невідомі обставини — лякали нас, але ми сміялись з Миколою, як навіжені. Згадували Еллу, Пруса, Камінську, Любарську і злословили, не боячись, що нас підслухають і покладуть «під галоперидол», а Борис Дмитрович говорив:

— Что вы смеетесь! На смерть едем, а они смеются... Подождите, это не к добру!

Прибули на Холодну гору. Харківська тюрма видалась мені найкращою з усіх тюрем, де довелося сидіти. Ніхто з обслуги не наплював в душу, контролери вели себе безсторонньо і тактовно, і сама тюрма, хоча й стара, — вибілена і вифарбувана, навіть привітна, наскільки може бути привітний такий заклад. Після Дніпропетровської ями Холодна гора здавалась готелем. Етапні бокси — високі і просторі, з краном для пиття. Біля крана, звичайно, зкопчена стіна — тут якийсь зек на власній онучі чи тюремній наволочці варив чифір.

Нас помістили на першому поверсі і, чекаючи етапу, ми перебули тут дві ночі. Ми відпочивали. Харчів вистачало: у дурдомі можна було купити цукор, білі сухарі і риб'ячі консерви, тож все це ми везли з собою, і, отже, вкупі з тюремною баландою нам вистачало. Гуляли в довгих затінених дворіках для прогулянок. Борис Дмитрович сидів на лавочці, а я з Миколою ходив туди-сюди і ми говорили про найпотаємніше. В тюрмі вирізняється безмежне довір'я між людьми на ідейній основі. Пам'ятається, на волі про багато кого кегебісти пускали чутки, що от, мовляв, той-то кегебіст чи той. Про мене, до речі, також. Але після того, як побуваєш під жорнами слідства, стає ясно — хто є хто. Виявилося, це Микола кричав у київському ізоляторі «Слава Україні!», «Слава Світличному», «Слава Сверстюку!». Через тюрми, де звичайно багато людей ницих, продажних, викристалізовується революціонер без страху і сумніву. Можна навіть сказати, що без жорсткої тюрми з її невідтворотними безкінечними строками, коли вона пожирає твоє життя, не народиться і справжній революційний характер. О, ця самопожертва заради честі і совісті, коли тюрма заявляє права на десять, п'ятнадцять років твого життя, коли вона безпощадна до твого здоров'я, коли тільки якісь підсвідомі сили організму борються за те, щоб тебе не забили в домовину з нестругаих дощок.

На другу ніч до нас підселили молодого хлопця допризовного віку. І треба ж було, щоб він виявився поляком з Казахстану, куди його батьки чи діди були вислані більшовиками у якомусь році. Я вже крізь сон вислухав його легенду. Він втік з Казахстану до рідної Польщі, не захотівши йти в армію. Брати по крові видали його назад, і оце він їхав уже з інституту Сербського в свій рідний Казахстан на суд, хоч і не знав, чи дали йому діагноз. Але чому через Харків, я не добрав. Я вже спав, коли мене розштовхав Микола. В камері завжди світилась лампочка («Таганка, все ночи, полные огня»...). Я побачив енергійні жести Миколи, які означали, щоб я прислухався. Борис Дмитрович Євдокимов тим часом продовжував розмову з Яцеком на одвічну тему: росіяни, поляки, українці.

— Яцек, Украины, как таковой, вообще нет: по правую сторону Днепра — это Польша, а по левую — это Россия!

Не знаю, чи Яцек знав історію цього питання і що він говорив перед цим, але було видно, що українське питання у свідомості росіян і поляків не дуже розвинулось з 1654 року: вони ділять Україну аж до сьогоднішнього дня! Я

просто не повірив почутому, але озвався з верхніх нар:

— Борис Дмитрович, замовкніть, а то зараз зажену носаками під нари!

Він замовк. Ми поснули, а на ранок пішли на етап. Харківська тюрма і тут виявилась оригінальною: дали нам на етап замість оселедців по шматку сала. І знову ми надали Євдокимову нижню лавку: толерантність між в'язнями різних політичних поглядів необхідна, адже режим однаково жорстокий до всіх.

Ми долали безмежний простір Мордовії. Євдокимов «почував Родину» — поглядав через ажурні грати і щілину в фіранці і говорив:

— Такие просторы русский народ объединил в одну державу! Разве это не величие!!

Він був у Росії, почуття проривались на поверхню. Ми йому не заперечували: кожному своє... Я намагався збагнути, у чому ж конфлікт Бориса Дмитровича з режимом! Він не любив комуністів, але особисто я не бачу великої різниці між чиновниками царськими і чиновниками-комуністами. Те для Євдокимова вона була, хоча соціальна нерівність (проти якої боролись комуністи) у СРСР була вже давно узаконена і регламентована, а ідея «единой и неделимой» об'єднала Європу і роз'єднала Берлін на дві половини.

Врешті, зрозумів: конфлікт Бориса Дмитровича з комуністами — у минулому. Але факт фактом: ентеесівці щиро ненавиділи комуністів і навпаки.

Ще в харківській тюрмі, як ходили в лазню, ми попросили зека заглянути в наші справи і дізнатись, куди нас везуть. Він нам шепнув: «Казань». Ми зраділи, бо весь час думали, що їдемо в Алма-Ату, а це було далеко і Борис Дмитрович бідкався, що не переживе літньої спеки в «столипіні».

Отже — Казань. Там сидів колись Туполєв. В провінції перевертні і посіпаки «ужесточают» режим, а Казань курирує інститут Сербського.

Ми долали простори Мордовії — благодатний край політичних зон.

Конвой зводив нас у туалет і ми дрімали в задусі, коли через наше напівкупе почалося перемовляння. Хтось запитував: «Яка стаття, з якої зони, куди їдеш!». Хтось відповідав і теж запитував. Плахотнюк насторчив вуха і раптом вигукнув:

— Василю, це ти!

— Це ти, Миколо!

Це їхав з Києва з додаткового дослідування Василь Овсієнко. Микола з Василем щиро розговорились. Микола назвав більше десятка прізвищ своїх знайомих, питав, хто в якій зоні, як чиє здоров'я. Врешті, додав: «Зі мною їде Рубан...».

— Рубан! — перепитав Овсієнко. — Я читав його роман.

Я теж хотів встрягти в розмову, але Микола не дозволив:

— Мовчи! Ще невідомо, що нам за ці розмови призначать в Казані! — але сам не втравав. Посхаржився Василеві: — Нас годують такими препаратами, що викручує руки і ноги, голова опускається, слина з рота тече, мозочок горить. Читати не дають, а як починаєш просити щось почитати, збільшують дозу. Всього на одну годину на добу виводять на прогулянку...

Василь співчував:

— Ми згадуємо про вас у наших протестах!

Сказав, що їм також не мед: голодовки, бур, крита тюрма, позбавлення побачень, передач і отоварки, те ж саме фізичне і моральне приниження. Кегебісти, які старанно записували нашу розмову на магнітофон і разом прослуховували, розпорядились, щоб конвой змусив нас замовкнути, бо відбувається «утечка» антирадянської інформації. Конвой раз і вдруге дав нам зауваження, проте розгарячені Микола і Василь продовжували згадувати Чорновола, Геля, Стуса, Світличного, Лук'яненка, Калинця. Нарешті вискочив начальник конвою і заперетував:

— Ей, шизофреники, замолчите, а то бить будем!

Розмова стихла, та невдовзі знову озвався Василь Овсієнко:

— Хлопці, я скоро виходжу. Хай вам Бог помагає!

І вже коли ішов через коридор, я вперше в житті побачив цього вічного

в'язня сумління, який в кінці одного строку отримував інший. Я напружив мозок, щоб запам'ятати його, запам'ятати цей саможертвений героїзм українських синів, яких мало хто бачить у зашторених етапних вагонах. Невисокий, з гарним профілем лиця, високо піднятим, гордим одухотвореним лицем, він ще раз сказав наостанок:

— Хай вам Бог помагає!

В Казані стояла спека. Нас, не розбираючи, хто шизофренік, а хто — поселенець, заштовхали у «ворони» і поставили пектись на сонці. Духота була нестерпна. Якийсь передовик виробництва з конвойних колись напхав у цей застінок визначену кількість зеків, а потім ця кількість стала нормою. В'язні, що зайшли першими, посідали на лавках, а стоячим було так тісно, що їхні ноги підламувались і вони змушені були просто лягти на сидячих. Ніхто не скаржився на незручності, лише Борис Дмитрович стогнав, і я весь час думав: «Хоча б він не помер!».

Конвойним був татарин. Верхня частина його лиця — високий чистий лоб, європейські очі і брови — виказували в ньому аристократичну кров, проте ніс був монголоїдний, із широкими відкритими ніздрями, а лице — з широкими вилицями. На цьому лиці панувала офіцерська байдужість. Він сидів розслаблено, тримаючи автомат за ремінь, і не звертав на нас щонайменшої уваги. Було таке враження, що йому всю службу кожен день доводиться напихати «ворони» в'язнями і перевозити їх. Хтозна, може й так, адже ніхто ще не порахував, скількох людей кидали до тюрем за роки влади комуністів. Можна лише здогадуватися, що найбільше в світі з розрахунку на душу населення. Згодом тюремна мораль, чи то пак тюремна аморальність, почала всотуватися у доблесні ряди Червоної Армії та побут доброчинної слов'янської сім'ї. Сучасна армійська «дідівщина», де, за розповідями очевидців, мають місце чи не найгірші зеківські звичаї — це вплив тюрми.

Нас повезли спершу в одну казанську тюрму, потім у другу, де ми втрьох пересиділи в етапному боксі до вечора, і нарешті ввечері доставили в дурдом. Приймав нас у лазні черговий лікар — Валентина Герасимівна.

— Що ви там наробили, що вас до нас привезли!

Ми казали, що не знаємо.

— Ви думаєте, що відпочивати сюди приїхали! Вас лікувати будуть! — погрожувала вона.

Ми вже добре знали, що означає те «лікувати», і боялись. Боялись адаптації в нових умовах. Бачили, що нам тут не зраділи, бо це була брудна робота: умертвляти політичних в'язнів.

Трохи раніше сюди прибув Пук'янов — офіцер-власовець, датський чи голландський підданий. Казали, що «там» працював шахтарем, мав п'ятеро дітей. Як його заловили, не чув, але раніше він сидів у Дніпропетровську і я його там бачив. Скрізь його переслідувала стіна ненависті — більша, ніж нас. В Казані його тримали в одиночці, в якій не було навіть де ходити і, звичайно, постійно «лікували». Говорили, що у війну він командував батальйоном. У мене це не викликало ніяких симпатій, проте як людину мені його було жаль. Аморально катувати, безкінечно мучити, домагаючись одного: щоб душа трималась на волосинці й тремтіла від хімічних препаратів цілодобово.

Нас помістили у 1-му прийомному відділенні, в чотирьохмісну, просторувату — як для тюрми — камеру, що нагадувала студентську кімнату. Призначили ліки в помірних дозах. Ще в «столипіні» Микола повідав мені, як ховати таблетки в гортані, і я тренувався в цьому дуже важливому ділі. Через свою замкнуту натуру я не дізнався про цей спосіб за три роки перебування в Дніпропетровському. Ми бачили, що все ніби йде гаразд, проте наші душі на всі сто відсотків були спрямовані на адаптацію: де краще відділення! хто добрий лікар! хто садист!

Завідуючим першого відділення був Іван Михайлович (!) — дуже добрий і чуйний чоловік. Так про нього говорили принудчики. Лікарем — Світлана Мойсеїв-

на (!) — гарна чорнява жінка віком під тридцять. Я спершу подумав, що татарка, але потім дізнався, що вона єврейка. На співбесіді надміру підозріло допитувалася в мене:

— За що до нас вас перемістили?

Очевидно, в історії хвороб відповіді на це запитання не знайшлося.

Здивувалась, що я такий худий. Моя звичайна вага в ті роки при зрості 174 сантиметри була 64 кілограми, але за час Еллінгого активного лікування і етапу я втратив шістнадцять кілограмів. Крім того, аналізи виявили в крові надлишок білорубіна і холистерина. Гепатохолицестит був уже моїм твердим діагнозом. Плюс — вітаміноз і фарингіт.

Мені призначили тетрациклін (антибіотик), а це означало, що найближчим часом мені не даватимуть психотропних препаратів, тож я заспокоївся.

У відділенні теж, як і в Дніпропетровську, було багато зеків, і під час прогулянок я розділявся їхні суцільно розтатуйовані тіла з мінаретами, мечетями, кораблями, церквами, могилами, мечами, стрілами, зміями, серцями, факелами свободи, профілями Сталіна, Леніна, розп'яттям Ісуса, профілем Спартака і різноманітними написами. Прогулянки в Казані — по дві години. Дзвориків, хоча й ізольовані один від одного трьохметровою дерев'яною стіною, пофарбованою в зелений колір, але просторі, з деревами і кущами. Вперше — майже за чотири роки! — я побачив в неволі зелену траву...

Раптом мене перевели в ізолятор — камеру в підвалі, в якій вміщалося лише гігієнічне ліжко і крихітна тумбочка. Понад стіною і ліжком просвіт такий вузький, що ходити можна було лише боком.

Є така антична мудрість: «Думай про смерть». Про смерть я думав кожного дня мого перебування в божевільні. Смерть уявлялась як благо, як порятунок. Якби не було надії на смерть, то я, мабуть, не витримав би цього всього. Але думка про смерть, звична і заспокійлива, існувала мирно, не лякаючи внутрішнього єства, як добра сусідка.

Коли мене перевели в ізолятор, затрепетав страх. Спершу він був ніби пульсуюча, важка вогняна крапка, тоді розпростав свої крила від соска до соска і часто затріпотів крилами, наче жайворонок, коли він піднімається в зеніт. Потім частота помахів крил птаха страху стала такою шаленою, що він зробився суцільним задушливим болем...

Боже, як боліла моя душа! Боже, як боліла моя душа! Боже, як боліла моя душа!..

Страх душив мене, і до нього домішувалось усвідомлення того, що я можу не витримати, стати за це огидним самому собі. Страх безчестя був страшніший за страх смерті!

Як жаль, що через суспільні зміни і революції, шарахання до чужих релігій ми втрачаємо спадкові знання роду і народу у питаннях честі і совісті. Що нам ніхто з дитинства не каже про те, що почуття тілесно-духовної чистоти можна зберегти, лише задовольняючи свої пристрасті, бажання і життєві потреби природними способами, такими, які не ідуть у протиріччя з почуттям совісті. Що душа — це посудина, яка, будучи побитою, вже не може бути цілою, не перейшовши через смерть і нове народження.

Страх посилювався, і я почав обдумувати, як би вмерти, як зробити це напевно, — щоб вони не могли мене врятувати і не продовжували лікувати вже за спробу самогубства. З цього моменту думка про смерть вже не була моєю доброю сусідкою, вона оволоділа мною. Коли лягав і заплющував очі, страх посилювався, несамовито душив мене, і я ледве стримувався, щоб не закричати... А на недалекому аеродромі час від часу завивав реактивний літак. Завивав на безмежну кількість децибел, немов космічний блик болю, і це завивання, цей рик надпотужного двигуна здавався мені надгучним криком моєї душі, і тоді я вставав, — знемагаючи від утоми, ходив і ходив, лягав і знову ходив, і так минала ніч. Я не заснув ні на мить, хоча перед цим спокійно спав без сновторного, коли був в одній камері з Миколою і Євдокимовим... Тим, хто давав

клятву Гіппократові, не було ні найменшої причини зачиняти мене в ізолятор!

Вранці, коли мене повели в туалет, я старанно вивчав згини труб, вишукуючи, де б можна було зачепити порване на смуги простирадло і, доки мент загляне в туалет, повіситись. Але я подумав, що у мене не вистачить часу, тим більше, що, напевно, треба ще якийсь час, поки смерть наступить...

Після сніданку, який мені подали в камеру, мент передав мені від Миколи червону пластмасову кварточку з смородиновим варенням. Я з'їв варення і налив у кварточку води. Тепер у мене був ще один варіант: намочити у воді рушник; туго обмотати ним шию і спробувати заснути. Обидва способи були, однак, ненадійні. Десь збоку я думав про себе: «Як же це так — вирішив померти! А як же з твоїми лініями життя на долоні?». Страх мене не полишав, намір померти також, сну не було, але вдень я зробив з хліба декілька пігулок і тренувався затримувати їх у гортані в момент ковтка. Мене не водили на прогулянку. Я ледве пересувався по камері — втомлений, заляканий. Душа боліла, стогнала, розривала мені груди, і я не міг взяти себе в руки. І другу ніч я не заснув ні на мить, а до інтуїтивного жаху додавався усвідомлений страх — якщо я не буду спати, то збожеволію...

В другій половині дня прийшла медсестра і перевела мене в сусідній ізолятор. Коли вона вже зачинила двері, я озирнувся і побачив, що в ізоляторі зовсім нема місця для ходіння, бо нішу ізолятора повністю займає гігієнічне ліжко. Я встиг постукати, щоб сестра повернулась. Вона відчинила двері і запитала, що мені треба. Я почав її благати, щоб перевела мене в попередній ізолятор, бо тут нема де ходити. Вона змилувалась, відвела мене назад. Мабуть це переведення в меншу камеру було викликано тим, щоб менту було зручніше заглядати... На третю добу в ізолятор завітав начмед Валітов[!] — татарин булгарського типу. Він запитав, як я себе почуваю. Я попросив:

— Мені дуже погано, переведіть мене звідси...

Він вислухав, дивлячись у підлогу, і пішов. За його спиною стояли мент і кегебіст в цивільному.

Страх мене не полишав, лише трохи зменшувався, коли під час обіду відкривалось віконечко і було видно відчинені у великий коридор двері. Я боявся обмеженого простору, про це кегебісти почули ще в «столипіні», коли я розказував Миколі про своє паршиве самопочуття в «кишені» УАЗика, і тепер, мабуть, вирішили зіграти на цьому.

На третю добу у мене розболілася голова. Біль був такий, що після вечері я пожалівся медсестрі. Вона принесла таблетку аспірину, я спожив її і заснув. Спав цілу ніч. Лише несамовите завивання реактивних літаків ледве продиралось до моєї свідомості. Вранці, коли я прокинувся, страх послабився. Мабуть, начмедові донесли, що я адаптувався, і він припинив експеримент. Мене вивели на прогулянку, а після неї наказали збирати речі — переводили в друге відділення. Доки я збирався, Микола встиг допитатися в медперсоналу, що воно — найгірше тут, бо розміщене в підвалі і тримають в ньому важкохворих.

... Напівосвітлений, вимощений кахлею коридор, три сходинки вгліб, справа — кабінет завідуючого, зліва — туалет, далі по обидва боки коридору — камери на чотири місця, з окованими кормушками в окованих дверях, як в Лефортовській тюрмі. В кінці коридору — невеличке, на одну сходинку, дощате підвищення, обіч якого обладнано чотири ізолятори. Два з них розгороджено: там «жив» Лебедєв — той, що стріляв у Брежнєва. Говорили, що перших два роки його тримали в такому ізоляторі, що й мене в першому відділенні. Пізніше я бачив через щілину поміж дверцятами кормушки і дверима, як Лебедєва вели в туалет. Це був чорнявий чоловік середнього зросту, з вихором на чолі; в руках він тримав журнал «Иностранная литература». Коли його виводили, замикали навіть «щура» [хворий, котрий прибирає коридор і туалет]. Біля ізолятора Лебедєва був окремий пост. В загальну лазню його теж не водили, спеціально для нього в крайній кабіні туалету зробили душ.

[Далі буде].

Знайомтесь:

Неокласичний літгурт

„МУЗЕЙНИЙ ПРОВУЛОК, 8“

«Авжеж!» вирішив виправити помилку харківського часопису «Прапор», який, представляючи в сьомому числі українські літературні групи, поряд з Бу-Ба-Бу, «ЛуГоСад» та «Пропала грамота» чомусь забув назвати ще одну — «Музейний провулок, 8». Втім, ми припускаємо, що «Прапор» міг і не знати про такий гурт, що, звісно, не дивно, адже «Прапор» — це не «Авжеж!».

Отже, для всіх, хто не знає: літературний неокласичний гурт «Музейний провулок, 8» виник цього року у Львові. Фундаторами його стали **Віталій Борисполець** (1962 р. н., киянин, журналіст, автор книги верлібрів «Страйк ілюзій», яка, щоправда, ще не вийшла; але незабаром має з'явитися — у крайньому разі, анонсована вже у планах видавництва «Молодь»), **Олександр Бригинець** (1962 р. н., киянин, журналіст, автор книги верлібрів «Прогноз на завтра», яка, дай Боже, з'явиться наступного року в «Радянському письменникові»), **Володимир Жовнорук** (1963 р. н., киянин, автор десятка фантастично-пригодницьких оповідань, надрукованих в республіканських часописах та альманахах, на 1992 рік видавництвом «Молодь» заплановано видати книгу його верлібрів «Міражі на долонях»).

Віталій БОРИСПОЛЕЦЬ

ЛЕТАРГІЧНИЙ СОН

* * *

Ніч
косметичною щіткою
змахнула
фарби дня
як грим
з обличчя
актора
що пішов за куліси —
клоуна
комедіанта
розмальованого невдахи
підмазаного супермена
День —
сценічний образ
ночі
Буття —
корне
Ми настирливо
шукаємо
місця
під сонцем

СОН

Я сплю мов убитий
але інколи серед ночі
страждаю від безсоння
спостерігаючи за своїм
безтурботним сном

Мій пульс рівний
мов цокання
годинникового механізму
із знешкодженої міни

Голова свіжа
мов випрані бинти
що сохнуть на балконі

Тіло невагоме
мов усміх того
хто летить з нерозкритим
парашутом

Я сплю мов убитий
Але ким?
Чи не тими
хто засвітив
кольорові сни
мого дитинства
лишивши натомість
один чорно-білий —
моє життя

У БЮРО ЗНАХІДОК

Чому
коли я прийшов
до бюро знахідок
за парасолею
яку забув у автобусі
на мене
дивилися
підозріло
й здивовано
ніби не я
а парасоля
прийшла
за мною!

Можливо
інтуіція професіоналів
підказувала їм
що прагну привласнити
чужу річ
адже
самого себе
я втратив
ще раніше

СЛІПИЙ

Сліпий
їшов автобусом
неспішною
ходою кондуктора

Обережно рук
тягнулися
до віварія
його вилинялого
картуза

Безбілетники
поспішали
закомпостувати
добродійництво
й витягти з кишені
проїзне
співчуття

Хто мав квитка
впадав
у летаргічний сон
погоди

«Поступайтеся
своїм місцем» —
хрипло нагадав
динамік.

З очей сліпого
йшов дощ
прибиваючи до підлоги
запилені погляди
зрячих

Олександр
БРИГИНЕЦЬ

ВІД ТРЬОХ ДО ШЕСТИ

1.
я повернувся додому
бо наснився йому
лихим віщим сном

2.
час покаже нам
наші
портрети

3.
щоночі
дивлюся у дзеркало
її снів
і бачу
незнайомі обличчя
своїх помилок

4.
жодної
незакріпаченої мрії
у кожної —
свій господар

5.
то я гід своєї тіні
то тінь моя мій гід
то йдемо поруч —
крок-в-крок —
не питаючи дороги

6.
ми — дерева
чи ж не бачили ви
як нас
навіть мертвих
тримає коріння

7.
скинувши одіж
ми
понуро сидимо
на прокрустовому ложі кохання
що вже пішло

8.
втратити б здатність
усі
двадцять чотири години на добу
пам'ятати
про себе

9.
побачивши тебе
сходжу зі стежки
наче ведмідь
що відчув пастку

10.
на п'єдесталі
три місця...
навіщо мені
так багато!

11.
— хто ти! —
запитав мене сни
і я подивився на нього
наче школяр
що не вивчив урока

12.
— А насамкінець
два слова для історії:
1. Олександр
2. Бригинець

* * *

біля ніг твоїх
наче
біля підніжжя
Вавілонської вежі:
припадеш вухом
до муру колін
і чуєш стомовицю
твоїх бажань

* * *

тієї ночі
я цілував твоє невмління
ховати від мене погляд
тієї ночі
я обнімав твоє бажання
слухати моє слово
тієї ночі
я брав твою осторогу

* * *

ці підземні каземати
київського метро
були її домом
а моєю — в'язницею
так і живемо
обабіч цих ласкавих грат

Володимир ЖОВНОРУК

БУТЕРБРОД З МАСЛОМ І ЗОРЯМИ

* * *

хто ти
потворний карлику
що гризеш моє серце
і п'єш із щербатого келиха мою
душу!
хто ти
прекрасна жінко
з великими й добрими очима
і з косою смерті в руках!
хто ти
мудрий дідусь
що даєш мені поради
від яких холоне кров у жилах!
хто ти
розмальований блазень
з якого всі сміються
і лиш я гірко плачу не збагнувши
твоїх забавок!
ви всі
мої друзі...

* * *

Скільки вже років,
тисячоліть,
а може лиш секунд
мене мучить ностальгія
за самим собою.
Знесилившись від цього
почуття до краю,
я помандрував до себе.
Але коли прийшов —
з'ясувалося,
що мене немає вдома,
що будинку мого немає в місті,
що міста мого
немає й ніколи не було на Землі.
Я хапав за душі людей,
від мене тікали,
мене гнали й жаліли,
мене катували й пестили,
однак ніхто не відповів:
чи буде моє місто на Землі,
чи знайду в ньому свій будинок,
чи відкриються його двері.

* * *

захлинаючись тобою ночами
я краду твоє тіло й душу
в усміхненого хлопця
фотографія якого
лежить під склом письмового стола
він військовий
на кітелі бойові нагороди
знаю що це моя картка
хоча я жодного разу не вдягав
цієї форми
хіба що в снах
які тобі снилися дуже давно
коли ти ще вміла мріяти
про героїв

* * *

цікаво
якщо космос намазати на хліб
неначе масло
і закушувати з чаєм на сніданок
чи будуть надвечір
просвічуватися крізь шлунок
зорі!

* * *

крокують стрункі колони поглядів
з веселими АКМ напоготові
вони йдуть на штурм
наших розлук
тривог
сміху
всього того
що різнить нас із пусткою
а я хочу врятувати людей
я притулився щокою до сумного
кулемета
й стріляю сонячними зайчиками
у шеренги
яким не є кінця
дивакуватий генералісімус
де ти
з очима-мартенами
що беззупинно випікають нові
бездоганно вишколені підрозділи
вийди до мене
я покажу тобі поцілунок проліска
з диким весняним струмком
могилу шибениці
що вмерла від докорів сумління
ти побачиш
як посивілий зорепад
вальсує із своїм
нероздільним коханням
а потім
загорнувшись у ранкове небо
ми підемо з тобою
туди

де співає колискову джерело
і в ньому ти промиєш
свої попечені очі
тільки покинь цей трон
в королівстві розбитих дзеркал
генералісімус не чує мене
а кулемет вже давно
проситься перепочити
та й думки мої потомилися
і ніхто не хоче мене змінити
людям байдуже до мого двобою
що з тобою буде
світе
якщо я засну?

* * *

на озерці
твоїх сліз
заасфальтованому
кригою моєї байдужості
бавляться
наші діти
яких
немає

* * *

Коли хвилі вічних запитань
захльостують мене з головою,
я набираю відомий
тільки мені номер.
— Слухаю вас.
— Це минуле!
— Так.
— А Жовнорука можна до телефону!
— Його немає.
— Вдома чи в минулому!
— А хіба це не одне й те ж!
Накручую диск знову.
— Слухаю вас.
— Це майбутнє!
— Так.
— А Жовнорука можна до телефону!
— Його немає.
— Вдома чи в майбутньому!
— А хіба це не одне й те ж!
Втретє накручую телефонний диск.
— Слухаю вас.
— Це сьогодні!
— Так.
— А Жовнорука можна до телефону!
— Це я. Говоріть. Чому ви мовчите!
Передзвоніть, вас не чути!

Але я кладу трубку,
щоб знову набрати відомий
тільки мені номер,
коли хвилі вічних запитань
захльоступатимуть з головою.

Володимир ДАНИЛЕНКО Оповідання

МОНОЛОГ САМОТНЬОГО КАМЕНЯ

Страх гнав мене, наче пес-невидимець. Я відчував за спиною його гаряче хекання. Подалі від міста, — волав він. Пластмасова мавпка на ланцюжку хилиталась, заливаючись нечутним реготом, від чого ця втеча здавалася в нікуди. До-

рога була пустельною, лише одиноке урядове авто на шаленій швидкості промчало в бік міста. Електронне табло годинника показувало п'ятнадцять по десятій. Значить, у дорозі я вже сімдесят п'ять хвилин. Відчуття, наче велетенська рука відтягує за комір, було майже фізичним. На місто я боявся подивитись навіть у бічне дзеркальце, начеб став від того соляним стовпом. Отже, сімдесят п'ять хвилин я діяв інстинктивно. Цей час кожною моєю клітиною керував єдиний володар — страх. Треба взяти себе в руки. Я заспокоююсь; моє дихання рівне; м'язи розслаблені; підсвідомість звільнюється від негативних емоцій; я заспокоююсь; я заспокоююсь; моє дихання глибоке й спокійне; страх залишає мене. Страх? Вперше я відчув його три місяці тому. Так, це була середина квітня. На білі нарциси випав ягнячий сніг. Він був на траві, деревах, будинках, тролейбусах. І все місто раптом стало жалюгідним, як курячий виливок.

— Зілко, — сказала ти і зіщулилась.

Я мовчки стис маленьку гарячу руку. Ми плили в людській течії старого бульвару, в шумовиння якого вплітався далекий голос диктора.

— ...відбувся благодійний концерт, кошти від якого перераховані... це ще одне свідчення нашої миролюбної політики... наш народ не може мати двох позицій, що було й підкреслено в цій офіційній заяві...

— Ти сьогодні неуважний, — твоя долоня вивільнилася з моєї. — І чужий.

На зібганому бутоні губ заграла капризна гримаска.

— Хай буде так. Наш народ не може мати двох позицій, особливо стосовно жінок.

— Не блазнюй, — щипнула й взяла мене під руку.

— Гарячі пиріжки! Гарячі пиріжки! — потонув у вуличному шумові охриплий жіночий голос.

Мало не збивши нас, пронісся табун підлітків.

— З мене був би кепський педагог. Я їх зовсім не розрізняю.

— Зараз усе на одне лице, — сказала ти й притислась до мене.

Навколо зашелестіла фольга, запах дешевий м'ясний фарш. Пиріжковий грип, — бридливо кортаючи слину, вилаяв подумки юрбу. Це саме ледь помітно зробила й ти.

— Зайдемо на каву?

То був природний порух згладити незручність. Погляд відшукав маленьку затишну кав'ярню, повиту виноградом, біля якої човпіло двоє в чорних спецівках. Поруч з драбиною лежала купа обрізаної виноградної лози. Щойно припасовані білі літери свіжо контрастували на чорному тлі. Раніше реклама була трикольоровою і блимала в такт музиці, яка долинала з кав'ярні. Здається, я вже це десь бачив. На Замковій горі? На Майдані? Ті ж кольори, ті ж спецівки...

— То на каву ми вже не йдемо?

Двоє в чорному на мить припинили роботу й почали нас розглядати.

— Мені зле, — тихо сказав Діні.

— Це від сирості.

— Все у світі від сирості.

— Глянь, ще й намагається филозопствувати. Гарячу ванну і в ліжко. Я веду тебе до себе, можеш навіть не перечити.

— Приймається більшістю голосів, — буркнув я, неуважно слухаючи про липовий чай, малинове варення, пареное молоко, гірчичну ванну й аспірин.

У якомусь магазині, куди затягла Діне, було багато манекенів.

— Якщо бажаєте бути сучасними, пам'ятайте: колір року сірий у поєднанні з чорним і білим надасть вам модного шику!

Навколо снували сіро-чорно-білі маріонетки, які розмоляли, жестикулювали, заходили й виходили.

— Перепрошую, трохи затрималась, — шарпнув за руку манекен у чорних колготках і сірій куртці.

На мене війнув знайомий запах лаванди.

— Ти зовсім розклеївся. Треба повертати тебе до життя,— щебетала, виводячи мене на вулицю.

Дивне оцінення заволоділо свідомістю. Тепер я ладен списати все на дискомфорт, у якому тоді опинилося місто, на ягнячий сніг і пригнічений настрій, які хворобливо загострили відчуття, хоч з Діною чогось подібного не трапилось. У той вечір я став об'єктом її милосердя, який вона спочатку пестила, як хворе маля, а потім намагалася перетворити в однорогого чорта. В її розумінні це й було справжнім поверненням до життя. Тільки ці ж доторки, рухи, шепіт я пережив до неї...

— Ти справді хворий, — зітхнула ти й ображено принишкла. — Спи.

Гаряча рука погладила моє холодне чоло. Я відчував поруч солодке хвилююче тепло прекрасної істоти, що не могло розпалити, тому що з темних кутків чужої кімнати в глибини підсвідомості кошачою ходою вже почав закрадатися страх. «Зараз усе на одне лице», — згадав сказані тобою слова.

Мене кинуло в піт, почав діяти липовий чай. Зологою набирались простирадла. Жінка глибоко спала. Обережно зняв з плеча сонну руку, й вона безживно впала на подушку. Тихо, щоб не скрипнути, встав. Одежа шурхотіла на всю кімнату. Ледь чутно клацнув дверний замок. Кроки на ліжнику приміли на все місто. Вужем вислизнув із під'їзду й пішов рівним кам'яним коридором вулиці, освітленої рядами ліхтаря. Праворуч ішло двоє чоловіків. Я зупинився — вони теж. Помалу пішов — вони за мною. Ліворуч обережно просувалося четверо. Треба щось робити, — панічно скімлила свідомість.

— Не скажете, котра година? — якомога розв'язніше запитав тих, що ліворуч. Вони зупинили хід і загрозливо мовчали.

— Перепрошую..

Здоровий глузд ледь стримував від утечі. Рука мимоволі поправила капелюха. Праворуч теж чемно доторкнулися капелюхів, ліворуч синхронно повторили той же рух. Ноги затремтіли й ослабли. Зоологічний сміх скривив губи. Дзеркальні вітрини? Розсипався дурнуватий смішець. Я зняв капелюха й розклянявся. Навколо почали відзішувати поклони мої двійники. Юрба повторювала мої жести. Я був диктатором і впивався гармонією цього нічного суспільства. Азарт тривав хвилин п'ятнадцять, може, більше, доки на очі потрапили реклами. «...колір року сірий у поєднанні з чорним і білим...». З усіх боків обступило громадця типових будинків і кольорів, які тисли на мене, наче на вісь симетрії. І ноги понесли, гублячи сиротливий стукіт закаблуків. Метляючи полами плащів, за мною безшелесно гналася юрба двійників. Пізніше я переконав себе, що то був сон. Але дзвінок витверезив. Можливо, принижуюсь, — сказав Дінин голос. Справжній чоловік не залишить уночі жінку саму. Ні, вже не ображаюсь. Хай не думає про неї зле. Тоді ти був хворий. Місяць не бачились? Так довго...

Здавалось, усе було позавчора, а ніби вчора наткнувся на юрбу старшокласників, що добивали ногами свого ровесника, який вже не кричав, тільки хрипів, як пошкоджена лялька. Вгамувати їх було важко. І якби не молода вчителька, хтозна чим би все закінчилось. Від неї дізнався: школяра засудили за те, що не так, як усі, одягався.

— Власне, він того заслужив, — сказала вчителька. — Тільки навіщо було поспішати, адже це ще б встигли після шкільних зборів.

Згодом і зі мною трапилося щось подібне. Коли художня рада відбирала роботи на виставку, всіх чомусь неприємно вразила моя графіка «Хор хлопчиків». Голова худради навіть порівняв її з роботою колеги, яка мала тематичну подібність.

— Бачите, ваші хлопчики дратують своєю несхожістю, чого не скажеш про «Військовий хор», в якому абсолютна схожість усіх індивідуумів викликає почуття цілковитої гармонії.

І я відчув себе отим забитим ногами школярем, що відходив голосом механічної ляльки.

— Сьогодні я познайомлю тебе з молодим професором, — перервала думки трубка. — Розвійся, а то пересохнеш, як твої фарби.

Зустріч відбулася в нього на квартирі. Певно, Діна хотіла відплатити за місяць неуваги.

— Віктор на професора зовсім не схожий, правда ж? — обвила його плечі. — Ось так він більше нагадує мого коханця.

Раніше я б належно оцінив її гру, покликану пробудити мої ревнощі, подавши при цьому надії Віктору. Це був останній шанс повернути мене до життя, після чого я переконався, що з усіх інстинктів страх найсильніший.

— Там — показав угору пальцем Віктор, — відбуваються ті ж процеси, що й тут.

Як красиво розповідав він про пилову туманність, що стискувалась від потужних космогонічних процесів. У єдину масу вщільнювалися дрібненькі пилинки, щоб утворити єдиний космічний вибух. Я вправляв себе на тому, що вже давно не сприймаю ні Дініного щебетання, ні Віктрових сентенцій, тому що ці думки підсвідомо жили в мені раніше, тільки не в розумових формулах, а в естетичних комплексах. І «Хор хлопчиків», де зображено індивідуальність кожного, яка не заважала слідкувати за диригентською паличкою і вести потрібну ноту, тепер я розумів як протест проти «Військового хору», в якому заради безпеки монолітної єдності співаків диригент убив індивідуальність.

— Спішіть грішити, ми стискуємося! — артистично вигукнув Віктор, перехиляючи келих вина.

Захмеліла Діна безупинно сміялася, чим доводила професора мало не до божевілля. Інтелігентний звіздар не очах перетворювався в знахабнілого кнурика. Це погрожувало зайти надто далеко. Вловивши потрібний момент, я сказав, що нам пора.

В авто Діна торжествувала.

— Хочу в бар, — заманулось їй раптом.

— Чи не занадто для одного вечора?

— Хіба я така п'яна?

— Поки що в мірі.

— То вези на каву.

Біля знайомої кав'ярні я пригальмував. Було не вельми людно.

— В тебе такий вираз, наче одним духом ковтнув тухле яйце, — хихикнула Діна, відсьорбнувши каву.

— Даруйте, не заважаю своєю присутністю? — звернувся якийсь тип.

Я зиркнув на нього, потім на вільні столики, але той вже вмощувався, пояснюючи, що найкраще смакує кава у невеличкій кампанії. Та моя неприязнь виявилася зовсім даремною. Через декілька хвилин ми були певні, ніби знаємося довгі роки. Коли ти пирскала, заворожена грайливою велемовністю молодика, до мене підсів невизначеного віку добродій.

— Любите бувати в цій кав'ярні?

— А вам що треба? — не зовсім чемно обізвався я.

Обличчя добродія було стандартним, такі пам'ятаються лише доки на них дивишся.

— Мене цікавлять хлопчики, що ускладнюють роботу диригенту.

На мене глянули холодно-цинічні очі смерті.

— Хто ви?

— Це не має значення. Просто буває, що людину збиває автомобіль, а буває, що вона помирає при операції звичайного фурункула. Банально?

— Що вам треба?

— Множина повинна стати одниною. Завчіть це, як «Отче наш».

Коли я повернувсь, добродій наче розчинився в кавовій гущі. Через кілька хвилин не стало й велемовного молодика.

— Підемо чи що? — обізвалася Діна, вчавлюючи в попільничку недокурок. Відчуття, що за мною слідкують, не полишало всі два місяці. Снодійне ста-

ло такою ж звичкою, як і цигарки, а стосунками з Діною правила інерція. Вона сама це давно відчувала, її відвідини ставали все рідшими. Зрештою я зіслався на те, що панно в інституті забирає багато часу, а зазначений в договорі термін підганяє. То була підсвідома втеча від міста, з яким коїлися дивні речі. Непомітно воно все більше всмоктувало чорно-біло-сірі барви, й одного погожого ранку на вулицях не стало жодного іншого кольору. В той день я ніяк не міг розпочати роботи й вже з годину бавився олівцем, знічев'я малюючи якусь композицію. Поступово я захопився, дістав туш і почав виводити соседреджені обличчя, фраки, метелики. Від голосових зв'язок вже дрижало повітря, і роззявлені роти пили його, наче риби жабрами. Гіпнотичний жест палички... Паличкин! Зависло в повітрі перо, й велика крапля туші ляпнула на незатушовані фалди диригентового фрака. Однакові обличчя хлопчиків відчайдушно ковтали залишки кисню. Забракло повітря, і я важко опустивсь у крісло. Дикий відчай заволодів мною, він перейшов раптом у припадок агресії. Я схопив невисохлий картон і почав шматувати. З усієї злості садонув кулаком мольберт і, відчувши сильний біль, брязнув об паркет пуделком туші. Монотонний магнітофонний ритм приводив до тями. Монотонність завжди зекономлила, в її основі — притуплюючі повтори типового, які асимілюють свідомість. Мені чомусь заграло сповіді. Я знайшов кулькову ручку й почав писати. То був експромт, у якому я ні разу не спіткнувсь об мовну невправність, наче те продиктував майстерний словесник. Ніколи я ще не мислив так глибоко й зв'язно. Інтонація логічного кінця була настільки сильною, що коли в реченні зупинився ритм, я мимоволі поставив крапку.

Між тим спала денна спека. Від тростверхої тополі у вікно впала тінь.

— Працюєш? — мовила тінь.

Я здригнувся. Діна перевела погляд на папір, довго затягувалась сигаретою, сіла.

— Не хвилюйся, багато часу не заберу.

Я мовчки розмочував пензля.

— Знаєш, мені іноді хочеться втекти. Ось так прокинутися вранці в незнайомому місті, де нікого не знаєш, де все чуже.

Вона довго м'яла порожню пачку з-під сигарет. Я обмацав кишені — цигарок не було.

— Це якесь прокляття, — відкинувшись у кріслі, заплющила очі вона. — Останнім часом мені здається, наче я догораюча свічка. Словом... Коли я відчула що тобі не потрібна, коли навколо утворилася порожнеча, в неї увійшов Віктор. Останні дні мені здавалось ,що він — це ти, тільки на десяток років старший. Іноді ця подібність була настільки разючою, що я лякалась. Учора ввечері він написав ось це, а сьогодні його забрали якісь люди.

Вона замовкла, а я вже вкотре намагався збагнути суть написаного й зупинявся на тому, що десь читав це раніше. «...коли руйнація індивідуальності досягне критичного моменту...». Не вірячи собі, спітнілою рукою дістав сьогоднішню сповідь. Це був той же текст, написаний схожим на мій почерком. «... його забрали якісь люди». Ти насилу встигала за мною.

— Накинь ременя, — вперше обізвавсь у машині.

Ти не запитала, куди, хоч я і не відповів би, тому що не знав. Годинник показував дев'яту вечора.

— Зупинись на хвилину, — попросила ти в центрі, — куплю цигарок.

Якби я міг тоді передбачити. Для чого було припарковуватись, чекаючи ті фатальні хвилини?

Передвечірній спокій порушив скрип гальм, крик жінки і вереск юрби. Повз мене, набираючи швидкість, промчало чорне авто. Крізь кільце вуличних гав побачив сумочку, безсоромно задерту спідничку і твої довгі ноги. Крові майже не було. З розчепленої голови вивалились півкулі мозку й окремо лежали на асфальті, наче муляж з кабінету анатомії. Чому вони її не застрелили? Щоб показати спотвореною? А-аа... Тонка робота... Навіть півкулі мозку схожі одна

на одну.

Білий кудлатий песик, пробравшись між ногами натовпу, почав злизувати кров. Його вдарили ногою, і він жалібно залящав. Десь близько вищала карета швидкої допомоги. Я бачив, як тебе поклали на носилки, і вже без сирени поїхав білий фургон. Ще збуджено гомоніла юрба, коли я по-звірячому відчув на собі чийсь хижий погляд. Пружина самозахисту штовхнула до машини й примусила тікати.

— Проїзд заборонено!

Праву полосу західного тракту перепинили патрульні. Ліва полоса впускала в місто потік авто. Я розвернувся й помчав на південну околицю. Там були теж озброєні люди в касках і шкіряних комбінезонах. І я зрозумів, що у великому кам'яному ятері. Вже хвилин десять, як за мною ув'язався чорний автомобіль. Я дав зрозуміти, що рухаюсь у напрямі східної околиці. І коли довгий автофургон, що йшов позаду, зав'яз на перехресті, прошмигнув у вузький провулочок, що вплітався у складну систему провулків одноповерхового району, де не раз малював непурненькі хати й садочки, які ще берегли дух неповторності. Вирвавшись із клубка складних комунікацій, я зупинився перед пересохлою кам'янистою річечкою. Праворуч, на протилежному березі, бовваніла запущена церква. Ліворуч була лісова дорога. Зважувати не було коли, в будь-яку хвилину міг з'явитися чорний автомобіль. Тільки б не напоротися на скло чи цвяха, жахала думка, направляючи машину через Кам'янку. Важко надриваючись, авто виповзло на берег. Між сосен повела незнайома лісова дорога, якою їхав хвилин двадцять, поки не прибився до битого тракту. На розтоці якусь хвилину вагався. Лісова дорога завертала круто вліво, значить, треба брати праворуч.

Автомобіль йшов легко. Тягучий липкий вечір заповнював простір. Треба хоч щось кинути до рота, інакше зірвешся, — підказував розум. В бардачку була жменя волоських горіхів. Хрустнув у кулаці горіх об горіх, розлузав шкалупу. Занудило й лоб не виблюкав. Маленькі хвилясті кульки нагадали твій вивернутий на асфальт мозок. «Ти вже своє від'ів», — обізвався чийсь голос. Це неправда, що людина не знає про свій кінець. Навіть півень безсило кричить, відчувши близьку смерть, коли його, погладжуючи, чесуть до колодки. Мені все більше здавалося, що вже нікуди не втечу. «Це якесь прокляття», — вчувся твій голос, коли за лісом раптом з'явилося місто.

— Чому без світла? — зупинив патруль.

— Дорога пустельна, — пояснив, вимикаючи фари.

Дивно, але він не розсміявся з дитячого пояснення, не загнав на штрафний майданчик, лише вказав жезлом у напрямку міста. Я відчував, як притягує воно, наче велетенський магніт. На типових будинках горіли типові реклами, що суперечило самій рекламній суті. Це було велетенське місто, яке з усіх видів аналізу найменше піддавалось логічному. Одноманітний натовп, отуплений у монотонних ритмах залізно-кам'яного мурашника, прирічено рухався у напрямі центру. Ну, от і все, подумалось раптом. Ще як був людиною, відчув, як страшний вихор жбурнув мною до центру. Я летів разом із вирваним з корінням деревом й уламками будинку. Якась сила змішувала все у величезний кавалок, де кипіли й випаровувалися метал, камінь, біос, доки від величезних термоядерних температур не вибухло, розбризкуючись на безліч бризок, щоб знову дати життя міріадам окремостей.

Чого ж ти хотів? Зберегти право на власний світ, самотній холодний каменю, що летиш у божевільному безгомінні. Ти хотів цього вічного торжества? Тішся! Хто ти тепер?

Я самотній холодний камінь...
Я самотній холодний камінь...
Я самотній холодний...
Я самотній...
Я...

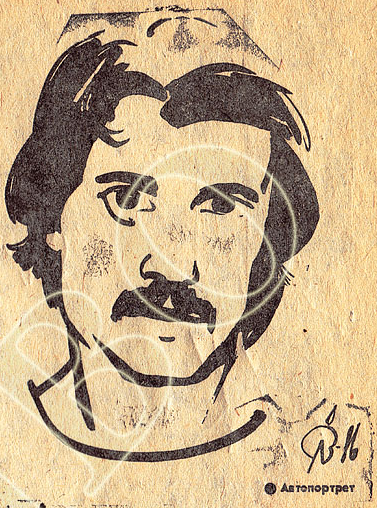
ЗНАЙОМТЕСЬ:

Валерій Радецький

Роботи Валерія Радецького експонувалися на обласних, республіканських, всесоюзних та міжнародних художніх виставках. Найкраще вдаються йому акварелі. На жаль, специфіка друку не гарантує якісного зображення акварельного малюнку на сторінках «Авжеж!», тому ми пропонуємо вам кілька графічних ескізів художника, які, можливо, є начерками майбутніх картин.

Кілька слів про особу майстра. В 1976 році Валерій одночасно з середньою закінчив і художню школу в Житомирі. По тому навчався на художньо-графічному факультеті Курського педінституту. Закінчивши його, служив в армії, а з 1983 року і по сей день — живе і працює в рідному місті.

В. ГРИГОРОВИЧ.

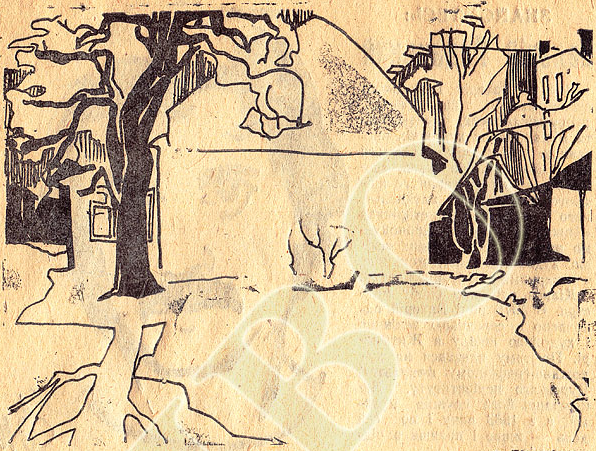
Автопортрет

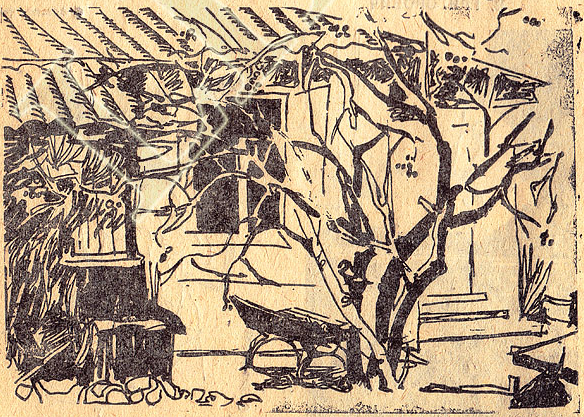
Лис

Шахерезада

● Біла тінь.

● Вікно.

Оксана ЗАБУЖКО

ДЕСЯТЬ ВІРШІВ З НОВОЇ КНИЖКИ

* * *

Учора ще я в цьому колі жив...
М. ВІНГРАНОВСЬКИЙ.

Це не ваша печаль,
З ким я завтрашній день відкоркую,
Вал яких вечорів мені вірші, мов гальку, нанісі,
Це не ваша журба —
Хто мій рот, як цигарку, розкурить
І з яких карколомних висот моє серце шугатиме вниз.
З кого зайві слова
Обберу, наче з дерева гусінь,
В чий півморок засвічену лампу внесу —
ні сестра, ні жона...
Ну і що вам за клопіт,
На якім повороті зірвуся?..
Приземлюся — то встану,
І, зрештою, не першина.
Це не вам, безголосим
І п'яним од власної злості,
Обривати ім'я моє,
по пелюстці, у всіх на виду.
Вам однак не вгадати,
На якому із ваших помостів
Я зірву рукавички — і піснею горло зведу!
Можна тріщину дати.
Можна роки, як совість, пропити
І з холодних, мов опік, світанків довіку чекати відлиг...
Тільки я, навіть голос зірвавши, усе-таки буду хрипіти
І, згубивши стремена, зумію триматись в сідлі.
Не мене примірляти на ваші сумні манекени!
Доки відзвук мій болісний
Між обвалами спин не затих,
Вам лишаються ваші безділлям спрацьовані гени,
Окуляри — від сонця й льодяники — від висоти.
І не ваша журба,
Коли вітру судилось минути
Від розштормлених кіс і вітрилами напнутих блуз,
І не ваша печаль
Буде завтра мене спом'янути,
Коли я, на якімсь повороті зірвавшися,
Не приземлюсь.

* * *

Хлопчику, хлопчику, знято з підрамника
Полотна надій моїх юних — за гріш...
Твого обличчя глевка кераміка —
Все, з чого маю писати вірш.
Не цілування по темних скверах,
Не з мокрих прилавків березовий сік —
Я ж тепер вся в фешенебельній скверні,
Котрій наймення — «бальзаківський вік».
Хоч ти очима всю мене вимуч —
Хлопчику, хлопчику, це вже не те...
Я ж розжилася на власний «імідж»:
Мені вже троянди шлють у готель!
...Але з липучих вогнів ресторанних,
З високогір'я сяйних авансцен
Виношу, мов зяючу ніжну рану,
Твоє сире підвитяче лице,
Де вилиці — круто і губи — вперто:
Без жодної скази, аж вогке! — а все ж
З таких проступає готовність на жертву,
Як внутрішній відсвіт майбутніх пожеж!
Стоять у зіницях засльозені свічі...
Ще ти зостався такий — один:
Я упізнала тебе в обличчя
Пам'яттю генів і сновидінь.
Тремчу, неначе автокатастрофу
Раптом угледіла на бігу:
Такий медальйонно-ліплений профіль
В юності міг би носити Богун!
Ти ковтаєш клубок гарячий,
Ти весь іще — з борсань і мерехтінь...
Хлопчику, хлопчику, я тебе бачу—
Але не можу застерегти...

* * *

Той, хто любить мене,
вийшов з мороку й став перед очі —
Осіяний лицем, із щасливих сотворений сліз!..
Не сказала, — подумала:
«Як же ти пізно, мій хлопче», —
І слова полетіли, як руки і коси, —
навскіс...
Як я ждала тебе!..
Впізнавала тебе в перехожих,
Випускала рядки — як віщунка з вогню голуби!
Я ще вірила в Слово — що Слово усе-таки може
Викликати
опівночі духа,
опівдні — людину з юрби.
Із закушених вуст, наче кров, стерши шепіт: «О, де ти?» —
Я самими вустами на вітрі писала роман...
Із таких глоссолалій на світло й виходять поети,
Щоб принести у світ те, чого в нім насправді нема.
Як я грала це все!..
Не за буцім, не з примхи, не здуру —

На порожнім кону, де нікому ніхто не суфлер,
Я тебе розучила по такту, немов партитуру.
Ти з'явився — несхожим,
і що ж нам робити тепер?..
Так удруге не буде;
удруге — не правда, а — звичка:
Все занадто вприту л, навіть видно патьоки од сліз...
Цей безумний сюжет вже застромлено у попільничку,
Тільки попіл летить,
як волосся і руки, —
навскіс...

АВТОПОРТРЕТ БЕЗ РЕВНОЩІВ

Благословляю жінку, що на світанку відслонить
Вікна в твоєму домі.
Її вимита шкіра ряхтітиме холодом,
Як розтяте вранішнє яблуко.
Жінку, яка безшелесно, навшпиньках
Пройде на кухню,
Поставить каву.
Її очі і руки будуть при цьому сміятись.
Благословляю цю жінку,
Сонну птаху її волосся,
Затамований подих її ходи,
Сірника, що горить між пальців,
Роздвоюючись у безодніх зіниць,
Повільну блакитну музику вен
На руці, піднятій з гребенем...

Благословляю жінку, яку я тобі дарую,
Жінку, якій належить пильнувати твій добрий рянок.
Це я відливаю її для тебе
Зі слів ясних, аж пекучих,
Що по краплині стікають поверхнею шибки,
В яку дивлюся,
І в її глибині колихається
Підводна квітка мого обличчя.
Благословляю цю жінку — як усе-таки шкода,
Що цієї жінки тобі ніколи не знати.

ЕКСЦЕНТРИЧНЕ

Ні чорта собі — фраернулась!
Устругнула, бач, телеграмку:
ЗУСТРІЧАЙ
ПОВЕРНУЛАСЬ
ПРИБУВАЮ ДЕВ'ЯТИЙ РАНКУ
Зустрічай свою втрату!..
(Хоч як хоч — хоч з дружиною разом).
Іду —
збирати
Юність свою — як уламки античної вази.
Чи ж ви розумієте дівка?..
Крізь вагони, де стукотом —
стики і скроні:
— Повернулась! Радійте!..
...Порожньо на перроні.

ЛЮБОВ

І обійми стекли, як вода,
І нічник нашу тінь роздвоїв...
Не офіра, не пристрасть, не дар —
Просто спроба лишитись живою.

Із зачумлених стронцієм міст,
Понад їх передсмертні муки
Палахкоче легкий поміст —
Переплетені голі руки.
І допоки це сонце вночі,
І допоки ці спалахи бистрі —
Прокохай, продрижи, прокричи
Цю — останню! — хвилину на вістрі!
Розчахнувши нічні дзеркала,
Мов портрети, із рам виходим —
Але з вуст шорсткий, як зола,
Осипається подих...
Так, немов віддихнути хотів —
А легені навиліт пробиті,
І ціпеніють відбитками тіл
У зім'ятім гарячім повітрі.
Ах, відкіль це, і як, і чом
Цей мертвотний відсвіт на стелі?
Глянь, мій милий, що там, за вікном?
Подивився і сказав:
— Пустеля...

У ЛІКАРНІ

Злякана жінко з худим, недолюбленим тілом!..
Букет реквізиту — білизна на голім столі...
Сходять у кров'ю пронизливі білі світила —
Так, що й по смерті світитимеш із-під землі.
О любов! О жага! — хоч би що ці слова означали...
О білісінька стеле, хоч ти оживи, розколись!
...Темні вікна,
і дощ,
і тяжка нетутешність печалі,
І солоне обличчя, ціловане кимось колись...
Здайте тіло хірургам,
Бульдозерам здайте природу,
Здайте книги вогню й чапустіне у храм вороння!
...Ці вузенькі запістя — як в стигмах, в слідах електродів,
І цей внутрішній дрож — як відлуння блідого коня...

КОНКУРС КРАСИ

Міс Чарівність, туркинечко
З наддніпрянським овалом!..
(Чи то гени підкинуті
Аж тепер збунтувались?).
На просценіум вийшла
(Сама пишна, як вишня),
Стали мірятись бедрами
(Плавай, плавай, лебеденько),
Всю прожектором вивчено,
Кожен волос облічено
(Та не так тая дівчина,
Як те білее личенько)...

Із очима пісенними
Од прапраукраїнок
У Москву на просценіум —
Як у Кафу на ринок!
Роксоланочка продана
В бозна-котрім коліні!
У жюрі міжнародного
Зводить щелепи спліном:
Ці-бо всього набачились...
Але їм не сказали,
Що за тебе заплачено
В Чорне море — сльозами:
«Коли турки воювали,
Білу челядь забирали,
І в нашої попадоньки
Взяли вони три дівоньки...».
Ой покої гаремнії,
Там горошинка котиться —
Попри коні на ремені,
Попри возі на мотузі...
Люлі-люлі, турчаточко,
Над Босфором широким —
А я собі мовчатиму
Триста літ і три роки.
З бусурменського лакомства
Жовті піски схоронять...

Що ж ти, серце, розплакалось,
Одягнувши корону?
Із очима пісенними
Од прапраукраїнок
У Москву на просценіум —
Як у Кафу на ринок...

* * *

І солод слів,
І холод сліз,
І дотик чистий і шовковий...
Візьми мене у темну вись —
Я легша пасем цигаркових.
Повільні очі підніми —
Чи так розводять райські брами? —
І душу в мене одніми,
І обніми її губами...
...Розломом — ох! — у листопад
Підлогу й стіни закрутило —
Текуче сяйво проступа
Крізь контур той, що звався тілом!
І — відхились!..
І — відпусти!..
Бо в чорнім космосі даремно
Гудуть натужно, як дроти,
Дві долі, строго паралельні.
А цей потріскуючий шум —
То шерех крил поза спиною...
Любов! Не прихистку прошу —
Свободи, світлої й страшної...

ПІСЛЯМОВА

Любов узвичаєна — вичахле з ночі шампанське...
Мені супокійно від того, що це — назавжди,
І тільки минула весна, як рослинний орнамент поганський
Вплітається в мене коловертю
сонця, трави і води.
Ізвідти, з весни, ще читався розмашисто-гострим
Той профіль, що потім зітерся в монету пласку,
І в пам'яті так защемилось:
Трухановий острів,
Дві пари кросовок біліють на мокрім піску.
Був травень, як спалах!
Вода проти сонця тремтіла,
Душа відлетіла, і голос ураз пересох —
І те, що потому було
перекладено мовою тіла.
Тоді ще хотіло словами пролитись в пісок!..
...Ах, я, мабуть, з тих, що і в свято заводять сумної:
Негодній весь обшир вмістити у груди вузькі,
Ну що мені з того, що все це лишилось зі мною,
Коли воно тільки зі мною, і більше ні з ким?..
Ну що мені з того, що близько — рукою подати —
Розтулені губи, готові всотать мою річ,
Коли я стягаюсь на вірш, мов кріпак на податок,
Бо віршу замало одного — йому треба сотні облич!
Любов, узвичаєна, як ти приходиш повільно,
І чом я за тебе такою ніною плачу,
Я, котра одна лиш і вміла — себе проживати навиліт,
На цілу громаду — коромислом диму й плачу!
Любов узвичаєна, світло, розсіяне в ночі,
Тече поміж двох —
ах, лише поміж двох: це — закон!
...І тільки минула весна все ніяк забуватись не хоче,
І пару кросовок помалу заносять піском...

ПРО АВТОРА. Оксана Забужко народилася 19 вересня 1960 року в Луцьку в сім'ї філологів. Живе й працює в Києві. Науковий співробітник Інституту філософії АН УРСР. Кандидат філософських наук. Перша поетична книжка побачила світ у 1985 році («Травневий іній», видавництво «Молодь»).

Клава КОРЕЦЬКА

АНГЕЛИ ВРУБЕЛЯ

ПОЛІССЯ

Бузина розпростерла руки
над галявиною,
на якій лежать
порожні консервні банки,
і жук затоптує багаття,

залишене туристами.
Пручається гущавина ліщини,
підперезана асфальтовою стрічкою.
На зелених хвилях лісу
гойдається хатина лісника,
схожа на Ноїв ковчег.

Вночі їжак підкрадається
до папороті
і прикручує гніт
у лампі червоного цвіту,
бо малі їжачата не можуть заснути.

Одягнувшись у джинси
і відтявши своє довге волосся,
від'їжджає до міста Мавка.

* * *

Жовтий ранок. Зоріють кульбаби.
Ніде ні на грам чорноти.
Ранок цей — без контрастів,
Жовтий ранок і ледь золотий.
Все — гармонія, барви співають.
Поховалися в трубах чорти.
Десь маячить вогонь у тумані,
Жовтий вогник і ледь золотий.
Та здригається раптом світання.
Ніби айсберг, пливе білий дім,
Прямокутник під'їзду зім'явши.
В ореолі виходиш ледь-ледь золотім.
Силуетом підкреслено строгим.
Ти ступаєш в ранковій імлі.
І болить мене знову цей ранок
Болем чорним і ледь золотим.
Ти виходиш з під'їзду, мов привид,
І крокуєш у царстві вогнів.
Чорним рухом шматуєш кульбаби,
Жовті кульбаби і ледь золоті.

* * *

О. Ляшезі

На згаслому сонці
вже проростає трава.
Зелена трава

на порозі червоної дискотеки.
Для тих, хто не спить,
диск-жокей запускає світила.
Челіптано співає про море —
на згаслому сонці ще моря немає.
Для тих, хто не спить,
я хотіла б зліпити коня
із блакитної глини.
Він повезе всіх бажаючих
подивитись на усміхнену
соняшникову Мону Лізу.
Гей, хто не спить
на згаслому сонці!?
Не докликалась...
Лише в траві опеньки
граються жолудями з футбол.
Ніколи не сумуватиму
за ненародженим морем,
за світлом, що згасло.
Ніколи-ніколи не повернуся на Землю —
вже поріс очеретом Чумацький Шлях.

АНГЕЛИ ВРУБЕЛЯ

Це був міраж,
а можливо, мені здалося:
Ангели Врубеля вулицю перейшли
там, де не можна.
Здивовано ахнув натовп,
етикетками джинсів полатаний, —
Ангели Врубеля вулицю перейшли,
хоч вміли літати.
Знаків небесних тут не було.
Ангели знаків земних не знали.
Довго стояли і думали —
переходити чи перелітати.
Врешті, зважившись, перейшли
під клацання трьохкопієчних автоматів.
Ніхто з перехожих не знав,
чи можна вулицю перелітати.

Таке буває один раз в житті —
в ролі порушників Ангелів бачити!
Назавтра з'явився знак:
ВУЛИЦЮ МОЖНА ПЕРЕЛІТАТИ.

* * *

Під Берестечком стою на колінах.
Молюся козацькому богу,
а він мене й не слухає.
Човна із пелюсток майструє.
Та так його вимайструвує,
лопухами латає, церує травою.
Схаменися, боже козацький,
на світі й не пахне потом.
«Ет, — каже бог козацький, —
прожив я на світі много
і от мушу тепер по сумісництву
працювати Хароном.
Козаків перевозити буду,
бо в землі їм лежати мокро.
Задумав якийсь бузувір
святую землю перетворити з болото,
а кров козацьку розбавляти водою
і нею напувати потвору».
Під Берестечком
з козацьким богом човна майструю.
Збираю листя, в'яжу павутини.
Над нами душі козацькі
чайками скиглять.

* * *

Я не приїду. І вокзал озветься
сухим трояндовим зітханням.
А ти мене стрічай
наперекір морозам телеграмним.
А ти мене стрічай,
хай в тебе цілиться півсвіту
очей цікавих і огуди,
впаде завіса паперова —
і на перон зійде
актор веселий — грудень.
Він заспіває пісеньку тобі
про те, що все минеться
в цьому світі.
І зліже вітер на даху
солоний попіл черепиці.
І хоч посивіє вокзал
і під слідами вищербляться східці,
ти все одно мене стрічай,
і я приїду у тридцятім віці.

ЧАС ПІК

Тролейбусам важко долати
зоряний пил,
якого вже намело по коліна.
Між кучугурами калюжі
стоять у черзі за кленовим листям.
І взяти чашечку кави важче,
ніж відкрити нову зірку.

Десь голосить прочитана
вчора газета —
ніхто не чує, усі біжать,
кіоск обтираючи ліктями.

Ніхто не чує, як Аманда Лір
викорчовує з простору захриплий вітер.
Усі біжать купувати сачки
для виловлювання віршів.
І я біжу...

Навколо штовхаються магазини
в надії піймати хоч єдиного покупця
целофанових парасольок. Все марно...

І я біжу, та от не встигаю...
В час пік,
коли так важко пробитись крізь натовп,
стою на узбіччі —
пробігаюсь щасливці із чарівними сачками.

Я ж стала єдиним покупцем
целофанової парасольки —
вона дуже надійна, захищає од віршів.
Стою на узбіччі — по коліна вже
зоряний пил...

Клава Корецька родом з села Марковичі Горохівського району, що на Волині. Закінчила Львівський лісотехнічний інститут. Живе і працює в Луцьку. Друкувалася в періодиці, альманасі «Вітрила», журналі «Жовтень». Автор книжки поезій «Час пік» (Львів, 1990). Учасник республіканської наради молодих письменників 1989 року.

Юрко ГУДЗЬ

РОЗМОВА З ЮРІЄМ ТАРНАВСЬКИМ

Юрій Тарнавський

ВІД'ЇЗД II

Від напряму мого зору, з червоним кольором замість кута; від шоколяду в філіжанці, до якого поширилось моє тіло; від площі, змішаної з волокном моїх м'язів; від звуків дівочих стін по них, солодких, як биття найніжніших дзвонів, від землі, як людина, підпесеної над собою, зі слідом трав уже на висоті двох метрів у повітрі; від моря, зробленого з моїх очей, і що вічно падало; від перехресть на його дні, близьких до свіжости, поезії та Тихого океану; від моїх очей, важких від магнету, що притягав присмерк, і шепіт зір, і обіймки, звільнені з тіл, від готелю, населеного жіночими устами; від повітря, темного від поцілунків; від їх простору; від лопотіння багатьох сердець на щоглах; від фіялкових квітів, тіні яких відносив вітер, і від дерев із свого запаху; від краєвидів, творених рухом наших тіл, немов свідомістю; від дір у моїй голові, крізь які я єднався з небом; від постійного руху душі; від закруту, зробленого зі смаку морозива, за яким починається наше нове життя і мій сильніший зір; від успіхів, як присмерк, не обмежений простором; від нас, розповсюдженних по терасах та балюстрадах, як звуки оркестру; від тіні вермуту замість темряви в цей вечір; від вічности; від руху зір, наявного в людській ході; від цієї площі із дзеркал, і протягів, і зелених очей, як від колеса, що мало трикутну форму і мене вже рівнозначного з кріслом та в одному з своїх кутів, за центр, круги якого, як хвилі, видавані радіовисилнею, розходились по всесвіті й охоплювали всю минулу, й майбутню, і тогочасну красу цього світу...

Ю. Г.: — У Мартіна Гайдеггера є слова про те, що поетична мова — то є дім Буття... Пане Юрію, скажіть, будь ласка, що значать для вас ці слова, і як Ви почуваєтесь в тому домі — і як поет, і як людина?

Ю. Т.: — Так, в тих словах є певний сенс.. Головне в поезії — то вживання мови, і все,що робить поезію поезією, що вирізняє її з усього роду людської культури, робить її унікальною — то і є вживання мови. Скажімо, можна говорити про якесь явище прозою, але зовсім інакше про це говорить поезія. Проза — то є раціональне вживання мови, тоді як поезія — асоціятивне... Я дивлюсь на поезію в першу чергу як на **висловлення** поетом своїх почуттів, як на певний спосіб вживання ним своєї власної мови. І як саме ця мова вживається — це і робить поезію **інакшою.** Скажімо, коли тут, на фестивалі, в перший його день на конференції «Феномен української поезії» один із тутешніх поетів сказав, що поезія — це любов, то це для мене є нонсенс. Бо поезію можна писати з любов'ю чи без неї, поезія може бути гарною чи поганою, але основою в ній залишається спосіб вживання мови. Є різні проблеми розуміння світу, розуміння лю-

дини, це все так. Але все-таки поезію від інших форм вислову відрізняє саме вживання мови. І поезія — то є **говоріння** про життя. Вона мусить говорити про речі суттєві — суттєві в людині, в її домі буття, суттєві в її житті, в сприйманні його... Таким є мій погляд...

Ю. Г.: — З чого саме Ви починали будувати Ваш дім буття — дім Вашої поетичної мови? Які зустрічі, книги, події і люди лягли, так би мовити, у підмурівок того будинку?

Т. Ю.: — Я починав як прозаїк, я думав про себе як прозаїка, але несподівано для мене моя перша книжка вийшла як поетичний збірник*. Я переключився, навіть не будучи свідомий того... Починалося все тоді, коли мені було вісімнадцять років і я вперше зустрівся з фактом усвідомлення смерті, розумінням того, що смерть є частиною життя. Це дуже сильно вплинуло на мене. Я не міг з тим погодитися. Саме це й штовхнуло мене від прози до поезії. Тепер мені ясно, що поезія в першу чергу є висловлюванням емоцій, почуттів. Може видатись, що проза робить те ж саме — шляхом описів подій, предметів, але це зовсім інше. Проза може тільки **описувати** почуття. Поезія ж їх висловлює. То дуже істотна відмінність. Це є також погляд на світ, але шляхом емоцій, шляхом асоціативності... То і є одна з перших цеглинок мого дому буття. Я жив тоді в Америці. Другим важливим чинником мого становлення було свідоме бажання виключитися із тих традицій, які існували в українській поезії. Вони мене просто не задовільняли. Я не бачив, як можна висловити свої почуття, емоції на їхній мові. Я хотів писати таку поезію, щоб висловити свої почуття. Я почав шукати іншої мови. Я жив серед чужого середовища і наткнувся на поетів-американців. Спочатку на мене мали вплив Уітмен, Седберг. Я їх любив. Чому? Вони писали нерегулярною мовою і це було мені набагато легше — висловити себе, не намагаючись римувати чи писати регулярною стопою. Це була тільки перша фаза. Пізніше я відкрив для себе поезію Латинської Америки, себто іспаномовну поезію. Ще з 16-ти років я почав цікавитися іспанською мовою. Можливо, то був потяг на генетичному рівні, чи просто — на рівні культури. Поети, які вплинули на мене в цей час — то Пабло Неруда і Сенто Відобро. Я натрапив тоді на таку гарну антологію латиноамериканської поезії. Правда, то був переклад, бо в Штатах іспаномовних поетів не часто друкують в оригіналі. Я й почав порівнювати переклади з оригіналами, хоча це було й нелегко.

Однією з течій латиноамериканської поезії є різновид сюрреалізму — менш раціональний, менш надуманий поетичний різновид, і це було мені близьке. Я почав більш глибоко цікавитись сюрреалізмом. Але, наприклад, французькі сюрреалісти не проникали в мене так глибоко, як, скажімо, іспаномовні поети. Я став цікавитись Лоркою, але більший вплив на мене в цей час мав Пабло Неруда — його якийсь дуже ліричний, дуже жіночий досвід. Це було близьке моїй особистості. Саме тоді я почав перечитувати і відчувати більш сильніше, більш ближче поезію Артюра Рембо, якого я вважаю одним з найбільших поетів світу. То є унікальний феномен. Рембо перестав писати, маючи 19 років, полишивши неперевершені по своїй новизні твори. Він близький мені перш за все своєю поетичною прозою, мене найбільше вабили його «Ілюмінації», «Сезон в пеклі». Вплив цих речей найбільш відчутно в моїй збірці «Спомини». І потім, скажімо, у збірці «Без Еспанії» є приклади переосмислення того впливу. Я пробував розчленовувати ціле речення на малі складові частини — на прийменникові фрази, просто на номінальні фрази. Чому це я робив? В традиційні синтаксичні конструкції неможливо було втиснути ті образи, які переповнювали мене. Тому я вирішив відкинути раціональну частину речення, а залишити тільки суттєве...

Ю. Г.: — Тобто Ви почали рухатись не в бік лексики, а вглиб семантики?

Т. Ю.: — Саме так... Образ передається певними знаково-асоціативними структурами й, в такому разі, потреба в допоміжних фразах, розгорнутих речен-

* Юрій Тарнавський. Життя в місті. Нью-Йорк, 1956 р.

них відпадає. Але може бути й по-іншому. В збірці поезій в прозі під назвою «Анкети» я вживав канцелярську мову, суто раціональні речення, але вони давали сильний контраст поряд з елементами поетичної семантики.

Окрім всього, великий вплив на мене мало кіно. Взагалі, я маю нахил більш до візуального сприймання світу й те позначається на моїй поетиці. Ось, скажіме, Лукаш в своїх перекладах Лорки більше приділяє уваги фонетичній частині мови, для мене ж більш важливо її зорове сприйняття. Тому кіно так сильно діяло на мене, особливо фільми режисерів-сюрреалістів — Бонюеля, Кокто, Віго, їм подібних.

Ю. Г.: — Б одному з своїх інтерв'ю Ви сказали, що хочете писати так, як говорите. Чи не слід це розуміти так, що нормативна літературна мова є засобом певного насильництва, є засобом збереження привілеїв тієї чи іншої групи?

Т. Ю.: — Абсолютно... Нормативність в літературі, в самій мові завжди оберігала владу певних кіл, здеградованих в тій своїй нормативності. Я цього дуже не люблю. Мова вищі штудії з лінгвістики, але моє штудіювання лінгвістики починалося як реакція на критику моєї мови... Я вживав мову нестандартну, я дійсно хотів писати так, як говорив. Я хочу висловити те, що в мене на серці... А коли я не можу цього висловити так, як я говорю, коли мене намагаються примусити писати на літературному жаргоні певного гурту, жаргоні, який править за офіційний стандарт, давно омертвілий в своїй сутності, то в цьому я відчуваю загрозу для себе, — загрозу втрати щирості, живої душі самого слова. Сучасне мовознавство дивиться на мову як на складну структуру, а не якусь усталену цілісність, структуру, що складається з різноманітних ідіолектів, діалектів, цілком рівноправних між собою. Так само, як нарід складається з окремих людей, так і мова складається з окремих ідіолектів. Немає однієї мови...

...Існує поняття стилю. Ви не будете писати поезії так, як пишете наукову працю. Але тільки поезія дає такий колосальний вибір синтаксичних, лексичних, семантичних одиниць, і ви можете ними послуговуватися...

Ю. Г.: — Тобто поет повинен витворити свій власний ідіолект?

Т. Ю.: — Так... Я говорю відносно нормальною українською мовою, в тому є якісь варіанти, і то є цілком природньо. Хоч поряд з цим діють якісь безмотивні чинники...

Ю. Г.: — Мовлення й умовчування в поезії — то є різні полюси одного цілого... Чи відчуваєте Ви тяжіння одного з тих полюсів — зі знаком умовчування?

Т. Ю.: — Коли я говорив про свою збірку «Без Еспанії», я частково вже відповів на те... Головне в поезії для мене — асоціативність. Ви можете сказати щось дуже мале, але воно буде говорити про щось дуже велике. Я думаю, що недоговорювання є важливою властивістю поезії, що це відрізняє її від всього іншого, зокрема — від художньої прози. Коли я створю певний образ, я хочу, щоб він доніс до читача якісь мої емоції, але саме через асоціативний характер поезії, те сприймання не може бути адекватним. Читач вже сам творить свою модель немовленого... Мою поезію не можна розуміти, але коли людина поставиться до неї не упереджено, вона вийде на рівень діалогу з моїми емоціями, з своїми власними переживаннями.

Ю. Г.: — Василь Барка говорить, що поезія допомагає людям підніматися на вищі щаблі духовного розвитку. Він вважає, що поезія — то молодша сестра віри. Чим для Вас є поезія?

Т. Ю.: — Мені важко відповісти на це питання. Особисто я не є віруючим в традиційному сенсі. Але я думаю, що Барка не повністю має рацію. Людина — то не є справа віри. Людина лиш прагне задовільнити свої духовні потреби, що закодовані у її генах. І поезія їх задовольняє якнайповніше. Чи це в неї від Бога, чи це виникло еволюційно, я не знаю. І Барка також цього не знає. Поняття віри не входить в сферу емпірики. Чи може бути поезія сестрою віри? Не знаю... Цього не можна знати. В це можна тільки вірити...

Ю. Г.: — І наостанок до Вас невелике прохання. Якщо можна, прочитайте,

будь ласка, той вірш, що Ви читали в палаці «Україна» на відкритті «Золотого гомону»..

Т. Ю.: — Добре. Я зараз піднімусь нагору, візьму в дев'ятсот дев'ятому номері книжку і прочитаю його вам..*.

ПРИЇЗД V

Мої ноги, затишені серед молекул і перехрест, і мої очі, що бачать лиш велетенське обличчя з рисами з м'яса людей, спеціально зарізаних для цього, і я продираюся крізь повітря, колюче від книжок, і краваток, і порожніх сердець зі скла та лози, і крізь ціпи з менструальної крови, що думає, як гадюка, і стремлю до кладовища, що має форму живого жіночого тіла, в якому поховані трупи мого кохання, і до стін зі шпалерами з засохлих сліз і слини, під якими розводяться пусті сперматозоїди замість блошиць, і на кухлях водяться грамофонні платівки, на яких записано плач, який я ніколи не почую, і у лазничках тече з кранів моє власне тіло, і ті, яких я не покохав, жеруть способом гризунів свої власні уста, і я в той час їхні пальці, і небо робить в той час воду з обличчя, яке не належить нікому, і мене кличуть велетенські квадратові отвори з сирої цегли, і кажуть ,що вони уста, і я стаю шукати голих дівочих стегон у сторінках чужомовних граматик, і кущів статевого волосся між ними, і мене несуть поспішні вінди моєї крови до кімнат, де вже знаходяться мої уста і очі, з м'якими білими фотелями, притуленими до них, і де я нічого не бачу через вилиці й очі дівчини, їджені мурашками з її власної шкіри, і від померлого світла в її спині, на її зубах і колінах, і зелені мурашки входять і виходять з мого рота, і я йду до повішених хрестів і плащів, щоб шукати серед них моїх уст, що шептали про подружжя крізь зорі, і моїх пальців з перстенями, зарослими павутинням, і поцілунків для пари уст, які я створив сам з мого серця, і дівчат, і чужих слів.

Тонни гіпсу сиплються крізь мої очі, і ніколи не відчиняться двері, яких не видно, і не ввійде крізь них янгол з чорного кавчуку, з дзвіночками в устах, щоб сповістити прибуття поїзду, порушуваного парою з зелених очей, зробленого з одних уст, які я пішов би зустрічати, крізь крутий простір і крізь авта, що гинуть зі звуком, і крізь ресторани, де продають суп, змішаний з болем голови, і перед яким і я, і моє серце, і рот, упали б на коліна, і які розмили б у моїх грудях машини, що друкують там діри й біль, і звільнили б мої цілунки від цифр, і чорнила, і смаку металу.

---

* Розмова відбулася у холі готелю «Москва» в Києві під час Всесвітнього фестивалю української поезії «Золотий гомін». Запис розмови зроблено спеціально для нашого журналу.

Михайло СИЧ

Гіркий медоцвіт

Тертіа нон датур

(На євангельські мотиви)

1. .

Проймає суглоби євангельський дрож —
То з давнього Риму запахло горілим...
— Христа чи Варавву? — спитали...
— А що ж?
Обох, коли всякий з людей богорівен!
Пілат би не зміг врятувати Христа?
О світе, яких ще потрібно іроній?.
Крізь терни,
крізь сумнів доби пророста
І розум сократів,
і безум неронів.

НЕ ЮВІЛЕЙНЕ ПРО ЮВІЛЕЙ

Отак воно й буває в нашій літературі: ще вчора тебе мали не інакше, як за молодого і талановитого, і ось зовсім непомітно з молодих вийшов, до персональних ще не дійшов. і, озирнувшись, маєш хіба що повне право (хоч воно й не гарантоване конституціями) сказати: «Боже, чого тільки не було за три-чотири-п'ять п'ятирічок у красному письменстві!».

А й справді: чого тільки не було?

Державної шевченківської — не було. Державної ленінської — не було. За зміцнення миру і дружби між народами — також не було. Про Нобелівську й говорити не доводиться.

2.
Всі на іконах — левогриві:
У гривах — вітер і зірки...
Усі апостоли в пориві —
В апокаліпсис навпрошки?
То хто в буденній одежині?
Непротивленська сміхота?..
— З Ісусом був? — спитали нині, —
Петро ж одрікся од Христа.
3.
Хто вниз, хто — вгору головою —
Стара ознака нових днів...
З Єрихонською трубою
Ізнов архангел пролетів?
Знов найбіліші шати?
«Шаттли»?
Виходить Бог із НЛО.
Вже й Демон взявся спокушати,
Та сплюнув із нудьги.
— Бу-ло.
4.
Усе було...
Ми ж — люди, люди...
Той, що й справіку, плач і сміх...
Усе було...
Лишень Іуди
Ніхто пробачити не зміг.

Повного зібрання творів — не було. Часткового — не було. Навіть двотомник — і то зась...

А що ж було?

Життя було. І, слава Господу, ще є. І, дасть Бог, ще так на років сто сил і духу набереться. Якщо стане тих же сил і того ж духу покинути: курити, пити (некип'ячену воду) і писати.

Останнє, мабуть, найголовніше. Бо бути письменником в наш «доленосний час» та ще й в нашій «державі» — лише даремна трата часу і нічим не відшкодоване псування нервів, серця та нирок.

Бо: все життя від тебе вимагали соцреалізму, виробничих тем і героїки буднів, а тепер вимагають протилежного.

Бо: і раніше видавали один раз в п'ятирічку «в порядке общей очереди», і тепер видають в «том же порядке той же очереди» (а якщо без черги, то обов'язково за гроші; та де їх взяти?). Щоправда, паперу, якого і раніше не було, тепер і зовсім катма ,отож доведеться нашим видавництвам переходити на варіант хрущовських семирічок...

* * *

Пора мені.
Дерева мчать поранені....
У безвість?
У минуле?
В майбуття?!
«Ура-ура!»
За рани ці «ура» мені?
А, може, в рудники уже пора мені?
У рудники?..
В які такі?..
В уранові?..
А чом би й ні? —
«Уранчик на-гора!»
...А все ж пора приїхать до Дніпра мені.
Пора, братове!..
Бо така пора.

* * *

І знов оглухну, ніби птах на кризі..
В душі пече —
хоч болем прокричи...
Вже сон-трава давно в «Червоній книзі»,
В «Червоній книзі» й родичі-сичі.

Такі ось не зовсім ювілейні (вірніше, зовсім не ювілейні) думки приходять, коли згадуєш про полуденну дату Михайла Сича. Більшості з читачів, не сумніваюсь, ім'я це відоме, хоч і зірок з поетичного небосхилу у вигляді лауреатських дипломів ювіляр не хапав. Утім, обласну комсомольську премію імені Шпака Сич років з п'ятнадцять тому таки отримав. Але навряд чи поетом серйозним ця притика може сприйматися як щось важливе у творчій біографії. Такий був час... Однак, час минув, а звання лауреата залишилося. Тож, як у пісні співалося, нікуди від цього не подітися...

Завше спокійний, врівноважений, задумливий (від чого і оте враження, що — загальмований), Михайло Сич іноді здатен і до вчинків рішучих. Пригадується, наприклад, як років три тому «Комсомольська зірка» видрукувала низку моїх пародій на маститих житомирських поетів, а з-поміж них, зрозуміло, і на сьогоднішнього ювіляра. Обпародійовані реагували по-різному. Одні телефонували, щоб висловити своє хрестоматійне обурення. Інші телефонували і дякували, але робили це з такими нотками в голосі, що мембрана слухавки шипіла по-змі-їному. Тільки Сич не телефонував — прийшов до редакції самоніжно. З твердим

Стоїть ракетоносний грім над світом,
Планети мозок атом розкрива...
Гірким урапт запахло медоцвітом,
А кожна квітка ж —
пам'ять світова!

* * *

Пришить кожуха до нових мережив?
(Стачає і статистів, і помережів.
А доля в позахмар'я відліта...)
Своє життя у вірші я вмережив,
Та хто ті вірші завтра прочита?
І що нового в світі цім чузати?
Згадай Шевченка:
«Нумо, віршувати!..»
Ще є джерела чистої води...
А сильних світу годі віншувати —
Убогих духом —
нині, як завжди
Шукати спільні треба нам орбіти,
Щоб тин з ракет навік розгородити,
Щоби прийшла спільнота на віки...
Не дай душі замкнутися в гордині —
Шукай, о Дон-Кіхоте, вітряки!

наміром поговорити з пасквілянтом «по-чоловічому». На щастя (чи на жаль?) розмова не склеїлася. Після того я написав і опублікував не одну ще пародію на разки Михайла Сича, що, однак, не впливає вже більше на наші з ним загалом мирні стосунки. Мені навіть здається, що йому оте пародіювання стало подобатися. У всякому разі, слухає він їх з доволі милою, ледь помітною сичівською посмішкою, що бренить в кутиках щільно зімкнутих (на таку мить) поетових вуст...

Коли три роки тому вийшла Сичева книжечка «Крило Ікара», один мій знайомий, погортавши її, заявив, що назва не зовсім відповідає змістові. Годилося б, мовляв, назвати «Крилом Пегаса». Я здивувався: «Чому?» Приятель відповів: «Бо в кожному четвертому вірші присутні коні...». А інший чоловік з того ж приводу надрукував іронім у журналі «Київ». Вважаю, що дарма. Ніхто ж бо не закидає Валентинові Грабовському за вирошування квітів на камінцях та поцілювання блискавкою в дерево! То ж хіба не має права Михайло Сич на особливу шанобу (сказати б любов) до прекрасних парнокопитних? Світ поезії надто індивідуаль-

У нічному трамваї

То що ж тебе на світі ще тримає,
Коли життя рівняє, мов коток?
Автопортрет в обмерзлім склі трамваю,
У касі з тріском вибитий квиток?

Мерщій! Мерщій зірвать цього берета!
Хіба усе — лиш темні кольори?
Життя стає підступно обережним —
Немов трамвай, що котиться з гори.

Ця самота в порожньому вагоні...
Ця німота, мов камінь, у тобі ..
Так тиша залягає після гонгу,
Коли іще не скінчився твій бій.

Кладеш за зуби губку з поролону —
На раунд ще ..
І хай в очах імла,

ний, щоб його можна було дозувати хоч би там чим. І коли поет марить, скажімо, невиплесканими пісьмами і нормуванням робочого дня бджоли (М. Пасічник), зайцями на буряковых гонах (М. Павленко) чи благословляннями дня копання картоплі (В. Гуменюк), то це вже, мабуть, надовго...

Та повернімося до ювіляра. Тим паче, що в усьому сказаному вище власне про нього, про його творчість сказано надто мало і надто скупо. А, може, так і треба? Адже ж не прощальну промову виголошуємо (дай Бог нам цього не діждатися). Каюсь... Але не вірю, що оце Михайлові Сичу вже стільки! Це ж тільки недавно дідом став...

І останнє — заради чого, власне, й розводилися всі ці білілітературні теревені: віриться, що нарешті Михайло Сич, наблукавшись удосталь творчими стежинами і манівцями, виходить на широку магістраль. У всякому разі, остання його збірка «Годинник на долоні» дає підстави вірити у це. Отож, з ювілеєм Вас, Михайле Семеновичу!

Василь ВРУБЛЕВСЬКИЙ.

Відчуєш раптом, що на переломі
Душа стає світліша, ніж була.

І світ — стоїть. І знов життя триває.
І що тобі до слави і хули?..
Як раптом людно стало у трамваї:
З нічної зміни люди надійшли.

* * *

Не дивина Джордано й Галілей?
Привикли розливати ми елей.
У нас наука, хімія — о кей! —
Робочі.
Не дивина і Лютер, і Ян Гус?
Увесь в соцреалізмі Дерегус.
З могильників попер сибірський гнус
Нам в очі.
Наш Солженіцин, Сахаров, права...
Нас захистять... Не здрейфимо, братва!
Політика, алхімія?.. Об-ва.
Найкращі.
Конверсія, роззброєння, ура!
У райський вік рушать з печер пора?
А як впаде із космосу гора,
Мов з пращі?
Шприци разові, секс і анти-СНІД...
Гора, комета чи простий болід?
Як влучить, вже ніщо не заболить
В народі.
Генетика, Вавілов, кібертон,
Гулаг на злам, нехай живе закон,
Гуляй, поете, вільним козаком.
Та й годі?!

* * *

Що «чиста» лірика?
Душі миттєвий сон.
Але ж крім «чистого»
Мистецького страждання
Ще є тополя...
Вітру в унісон
Із цезієм в гілках ячить
До рання.

Що «чиста» лірика?
Химерних болів рій?..
Чорнобилем
Ридає Україна.
І гіркне день
Між сивих яворів:
Допоки ж нам лише плачі
й руїна?

* * *

Під яким же наркозом
Ти себе заморозив? —
Прикидається розум?..
Прокидається розум.

Де ж воно, те добро,
Що для зла послужило? —
Нагинаються жили...
Надриваються жили.

Як же стати назавжди
В цьому світі собою?..
Мо' напитись, як правди,
Води із Супою?

м. Житомир

Володимир ШКВАРЧУК

Ах, Мері!..

(новітня проза)

Тіві припинило передачі. Місто поринуло в транс. Супер-Валера лежав у батнику на дивані і сумував.

Життя текло фіфті-фіфті: ні гуд, ні бед. Без прес-релізів, карів, раутів, але лайф загалом було терпимим. Сьогодні вдарило фейсом об тейбл. Через інтерсучку Мері Обширний Таз.

Спочатку все йшло ол райт: бар, коктейль, данси під хеві-метал, словом, вечір як вечір і лав як лав. Увійшов мен, опустив кейс до шузів і спікнув:

— Фуд енд дрінк!

Тобто: пожерти і випити.

Мері розпушила тейл, заграла всім своїм боді, як вейс на морі. Мен кивнув френдлі. Мері підпливла до мена:

— Я б'ютіфул сов'єт герл. Шукаю спонсора. Двадцять п'ять доларів за раз.

— О'кей! — і мен підсунув Мері арм-чейр.

Супер-Валера зробив коло і опинився поруч.

— Сторгувалась? Половину мені.

Зваблливо усміхаючись, Мері сказала вбік:

— А хе-хе не хо-хо? Треба — сам з ним іди!

— Не мені, то й не тобі! — попередив він.

— Пішов ти!..

— Не віриш?

Мен занепокоївся. І тут супер-Валера зірвався, як дог з цепу:

— Чого ворушишся? Вдома, мабуть, своя бл... пардон, леді, чілдрен, а ти!.. Козел! Вам і супермаркети, і пен-клаби, і всілякі там оверсіз, а тут, як молодогвардійцю, хоч в андерграунд!..

Вийшло нот велл. Ляснули доляри. З кривди і приниження супер-Валера аж застогнав. Погляд зупинився на поличці з книгами. Погортав якогось класика і зрозумів, що ні хрена в ньому не андерстенд. Із радіосета на кухні линув сумний народний сонг. Над ворлдом густіла чорна найт.

Такий дайджест.

Ах, Мері!..

м. Чернігів

Володимир ПЛЮВАКО

ПЕГАС У СТАЙНІ

ПОДЯКА ЗА ЕКОНОМІЮ

Сяду із вудкою сам над рікою,
душу зігріє пляшечка мила...
То все пусте, що — з одною рукою,
але ж яка економія мила!
І пощастило, що випали зуби.
Де б ти купив тієї клятої пасти?..

Микола ХОЛОДНИЙ

(«Лист ветерана», журнал «Сільські обрії», № 12, 1989 р.).

Пляшечку вип'ю і серденько стисне.
Всіх пригадаю скалічених, мертвих,
Світле майбутнє уявою блисне
І потемніє у сталінських жертвах.
Ми живемо на інфарктах і нервах,
Нам не дають ні лягти, ні присісти...
Добре Вам, мертвим! Не давитесь в чергах,
Не просите житла, пити і їсти.
Добре, що ви хоч не голі та босі
І по цей час неосвічені й темні,
Добре, що ви хоч не бачите досі,
Вмерли за що у ті роки буремні.
Ви за майбутнє геройськи вмирали.
Дякуєм Вам, побратими в погонах...
Ви зекономили нам на товари,
Що ветеранам дають по талонах.

НОВОМОДНІЙ ОДЯГ

Надівши шапку літнього дощу,
Мутні калюжі взувши по коліна,
Я вистрибом до обрію за сином
Отак, як він, забрьоханий і мчу...

Василь БУДЕННИЙ

(Із книжки «Третє повернення», «Радянський письменник», 1990 р.).

Шкарпетки вдіну срібної роси,
Калюжі взую кольору рудого,
Вдягну ясної просені труси

І сірий капелюх дощу густого...
Ношу подібні брюки, сорочки.
Природний до обнов у мене потяг.
Вдягаю з неба голі я думки,
Бо де узять поету інший одяг?

ПЛОДОНОСНІ ВІТРИ

І я вітри виловлювала ситом,
а думала: насіння золоте,
Які тоді збиралась засівати
чужі поля — глибокі пирії?.

Наталя ДАВИДОВСЬКА

[Із книжки «Народжена у грудні», «Радянський письменник», 1990 р.].

А я вітри виловлювала ситом,
Бо думала: насіння золоте,
А потім в руки брала вагомите
І в полі висівала: хай росте.
А решетом виловлювала світло,
Збирала друшляком рясні дощі,
Щоб щедро, буйногриво поле квітло
І заздрили цвітінню чигачі.
Але одне питання лиш тривожить
У пору переджнивних вечорів:
Хто з видавців зібрати допоможе
Мені врожай багатий з тих вітрів?

ГОРОБ'ЯЧИЙ ЗАПАХ

Дружина спить. Заснула світла доня.
Заснуло хмари сиво-срібне пасмо...
А у кімнаті на моїй долоні
Весна солодка горобцями пахне...

Михайло КОСТЕЦЬКИЙ

[Із книжки «Визначеність», «Молодь», 1988 р.].

Душа співала! Мріялось медово!
Природи царство цвітом шлях всипало...
І треба ж бо! На голову раптово
Мені гарячих крапель кілька впало.
Я їх мацнув і вмить закрив повіки
(Як добре, що корови не літають!)...
Та твердо зрозумів однє навіки —
Що весни горобʼячий запах мають.

м. Полтава.

Олег ІЗМАЙЛОВ

ЯК РОБЛЯТЬСЯ ФАНТАСТИЧНІ ОПОВІДАННЯ

НІБИТО ГУМОРЕСКА

Робляться вони елементарно. Спершу визначаєшся з темою. Це нескладно. На щастя, для сучасних авторів попередні покоління фантастів напартачили чимало — вибір величезний. Затим береш перо (саме перо, а не ручку, олівець тощо). Скуйовдивши енергійним жестом шевелюру (це обов'язково), виводиш перший рядок:

«У надраєних до дзеркального блиску клюзах відбилися й потухли вольові скули командира Челса...».

Або:

«Короткозоро мружачись, Трогг роздивлявся знахідку. — такого в його практиці ще не траплялось. Це був...».

Не виключено, що початок може бути й таким:

«То ви продовжуєте стверджувати, що він є носієм абсолютного знання системи Волопаса?».

Спробуйте і дізнаєтесь, що початок — справа зовсім нескладна. Далі—справа техніки. Фраза чіпляється за фразу, і ось уже, зграбно вигинаючись на крутих поворотах, ваше оповідання долає середину. По ходу дії підкидаєш парочку пікантних подробиць, що їх зовсім нема потреби пояснювати — це, так би мовити, для більшої привабливості опусу.

Найважче, безумовно, — кінцівка. Тут важливо дотриматись міри. І хоча класики і критики стверджують, що кінець повинен бути сильнішим од початку, подумайте добре: читач не любить зайвої трагічності так само, як зайвого благополуччя. Нормальною буде доза соковитих жахів добра з дещицею «хепі-енду», проте краще за все побудувати фінал на правильному реалістичному ґрунті та умертвити героя або героїню, або у крайньому разі посварити їх і розлучити навіки.

Та ось оповідання готове. Якщо воно вийшло не надто задовгим і з граматикою там усе тіп-топ, сміливо несіть його до товстого часопису.

Повинен попередити: надто зразливих новобранців од фантастики — «м'яти» ваше оповідання будуть достатньо. Врешті віддадуть сердешні сторінки бойовитому рецензенту з прізвищем, схожим на прізвище відомої актриси Пельтцер, і він дуже дохідливо поясннть, чому саме це оповідання не можна друкувати, а затим попрохає не ображатись і не скаржитись, тому що гірше буде. Спробуй його не послухати — двері всіх редакцій закриються для вас назавжди, адже в часописах страшно не люблять скандалістів та скаржників. Навпаки, треба сказати Пельтцеру: «Дякую», — і сідати за нове оповідання. Тут потрібно приготуватися до того, що і вдруге повториться та ж історія ,але вже у вигляді фарсу, бо ж першого разу, як відомо, була трагедія. Хай вас не бентежить це і не збиває зі шляху праведного — вода камінь точить. Коли редакції набридне відбивати од ваших наскоків, оповідання почнуть складати у пресловутий «портфель» редакції. Залишилася дрібничка: запастися терпінням і дочекатися авралу.

Він приходить несподівано, як цунамі. Раптом виявляється, що головний редактор працює над великою річчю, постійні автори кудись порозбредалися і да-

вно не заходив сам Метр. А терміни піджимають, усе майже готове, не вистачає лиш маленького оповіданнячка, на якому могло б відпочити читацьке око — в перерві між серйозною повістю і великою критичною статтею. Ось тут і згадається відповідальному секретареві, що в заповітній теці лежить ваша крихітна, доволі миленька річ. Почаклувавши над нею з годинку, він поривчасто ставить резолюцію, і рукопис пливе в набір. Ваша зоряна година настала: ви закупаєте в кіосках сто примірників і презентуєте журнали кому тільки можна.

А вночі, коли вдома всі вже сплять, пробираєтеся на кухню, побожно розгортаєте журнал на потрібній сторінці і, задоволено посміхаючись, укотре впиваєтесь очима в знайомий рядок:

«Командир Челс знав, що то його остання спроба залишитися в загоні астронавтів...».

м. Донецьк.

Василь ДАЦЮК

МІНІАТЮРмИ

НЕВІДОМА ХВОРОБА

Від казьонки — не збагну —
В мене шок чи алергія,
Бо лиш гляну на ціну —
Пада тиск й в очах темніє.

ШАНОБЛИВИЙ ЗЯТЬ

— Ой, як же любить зять мене,
Олексо!
Від щастя мліє серденько моє:
Своїм обідом ділиться із Рексом,
Мені ж завжди вечерю віддає.

БЮРОКРАТИЧНА ІДИЛІЯ

Все той же стіл, паперів стоси,
Все той же у начальстві Ваня.
Різниця лиш — «Рішав вопроси»,
Тепер — «Вирішує питання».

ФЕНОМЕН ПЕДАГОГІКИ

Дочумілися навчати —
Куди кадрам давнини!
В перший клас йдуть левенята,
А виходять барани.

смт. Миропіль

На 1-й сторінці обкладинки — **житомирська «Вежа»**. Фото Сергія Глабчука.

«АВЖЕЖІ», 1991, № 2. Український літературно-мистецький журнал. Рік видання другий.

Адреса редакції: 262001, м. Житомир, пл. Рад, 1/25, к. 352; тел. 22-34-56, Fax. 22-34-67.

Обласна друкарня, м. Житомир, вул. Комсомольська, 19. Лінотиписти А. Шевчук, С. Бабок, складач К. Красновська.

Здано до набору 19.09.90. Підписано до друку 30.11.90. Формат 60x84/16. Папір газетний. Друк високий. 4 друк. аркуші. Зам. 64. Ціна 1 крб.

Редакція не бере на себе обов'язків щодо літературного редагування. Схвалені до друку твори публікуються у повній відповідності з авторськими оригіналами. Рукописи не рецензуються.

Житомирське середнє професійно-технічне училище № 9

ОГОЛОШУЄ НАБІР УЧНІВ НА ДЕННЕ ВІДДІЛЕННЯ

Юнаків із середньою освітою, звільнених з лав Збройних Сил СРСР, на навчання за фахом **помічник майстра** (строк навчання 10 місяців) та дівчат із середньою освітою для отримання фаху **оператор текстильного обладнання** (строк навчання 6 місяців).

Початок занять — в міру комплектування груп.

Зарахованим до училища виплачується стипендія в розмірі — 84 крб. та 50% від заробітку під час виробничої практики.

Для вступу необхідно подати такі документи:
заява, документ про середню освіту, свідоцтво про народження, довідка з місця проживання та про склад сім'ї, медична довідка (форма 086-У), 6 фотокарток (3х4 см).

Адреса училища:

262025, м. Житомир, вул. Корольова, 132.

Їхати автобусами №№ 9, 13, 24, тролейбусами №№ 6, 7, 11, трамваєм до зупинки «Вул. Корольова» або «Вул. Баранова».

Телефон 39-16-55.

Дирекція.

Житомирське середнє професійно-технічне училище № 5

ОГОЛОШУЄ ПРИЙОМ УЧНІВ НА 1991 РІК

за спеціальностями:

бетонник-формувальник, муляр;
електромонтажник по силових та освітлювальних мережах і електрообладнанню;
столяр-станочник;
слюсар-сантехнік, газозварювальник.

Стипендія 30—90 крб.

Під час виробничої практики виплачується половина заробітку.

Заробітна плата по закінченню училища — 300—350 крб.

Строк навчання — 6 місяців.
Приймаються звільнені з Радянської Армії.
Початок навчання в міру комплектування груп.
При потребі надається гуртожиток.

Вступникам треба подати: заяву на ім'я директора, документ про освіту (в оригіналі), медичну довідку (форма № 086-У), 6 фотокарток (3х4 см).

Адреса училища: 262031, м. Житомир, вул. Соколовська, 18.

Телефони: 25-85-33, 25-87-35.

Їхати тролейбусами №№ 4, 6, 11, 12, автобусами №№ 10-а, 21, 29, 44 до зупинки «Сільськогосподарський технікум».

Дирекція.

Ціна 1 крб.

Передплата приймається у відділеннях зв'язку.
Передплатний індекс 74008.

ЩО МОЖЕ "Житомирський вісник"

За вашим дорученням подякує вашому лікареві, вчителю тощо.

Вмістить ваше привітання близькій людині — з ювілеєм, нагородою.

Від імені всієї вашої родини поздоровить молодожонів, вмістить їх весільну фотографію.

Заочно надасть вам вичерпну юридичну консультацію.

Допоможе заочно познайомитися, знайти друга чи подругу на все життя.

Надрукує будь-яку вашу ідею, пропозицію і цим допоможе заздалегідь встановити ваш пріоритет, знайти однодумців.

Знайде вам партнера для обміну поштовими марками, насінням квітів тощо.

Опублікує за суто символічну плату будь-який короткий літературний твір — ваш чи вашої обдарованої дитини.

За вашим проханням і без валюти передплатить «Житомирський вісник» вашим друзям за межі області чи за кордон.

ВИКОНАЄ БУДЬ-ЯКЕ ВАШЕ ДОРУЧЕННЯ, ЗВ'ЯЗАНЕ З ІНФОРМАЦІЙНО-ПОСЕРЕДНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ.

А ВАШОМУ ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВУ ЗАВЖДИ ОХОЧЕ ДОПОМОЖЕ:

Привітати ваших кращих працівників.

Зробити художню, яскраву і точну рекламу вашої продукції.

Вигідно продати чи обміняти неліквіди.

Виготовити рекламні листівки, буклети, комікси.

Знайти ділового партнера.

«Житомирський вісник» може надати вашому колективу будь-які інші рекламні, інформаційні чи посередницькі послуги. Перевага надається тим замовникам, які уклали з нами відповідні договори.